

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΝΕΚΔΗΜΟΣ

ΕΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΥΠΟ

ΛΟΓΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΕΥΝΤΑ ΕΞΟΜΕΝΟΝ

Ἔτος Α'. Φυλλάδιον ΙΓ'. 20 Αὐγούστου 1849.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΠΙΝΔΑΡΟΥ.

«Μὴ παρίει καλά.»
Πίνδαρος.

Ἐπιχειροῦντες νὰ γράψωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ Πίνδαρου, δι' ὅν νὰ κατὰσταθῶσι μᾶλλον καταφανεῖς τινὲς αὐτοῦ ἀρεταὶ ὑπολανθάνουσαι, καὶ νὰ παρακινήθῃ ἡ φιλόκαλος ἡμῶν νεολαία εἰς συντονωτέραν τοῦ ἐξόχου τούτου λυρικοῦ ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην, δὲν φοβούμεθα ποσῶς, μήπως τις καὶ εἰς ἡμᾶς, ὡς εἰς τὸν ἐν Σπάρτῃ ποτὲ ἐπιχειρήσαντα νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν Ἡρακλῆ, ἐπιφωνήσῃ τὸ *Τίς γὰρ αὐτὸν ψέγει;* Οὐδεὶς βέβαια ψέγει καὶ τὸν Πίνδαρον τὴν σήμερον. Ἐξ ἐναντίας ὅλοι σχεδὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος τὸν ὑπερεκθειάζουσιν· ἀλλ' οἱ εἰς αὐτὸν συνήθως ἀποδιδόμενοι γενικοὶ ἔπαινοι ἀμφιβάλλομεν, ἂν συντείνουσιν εἰς τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ ἐκτίμησιν. Ἵποπτεύομεν μάλιστα, μὴ ὡς κοινοὶ τινες τόποι κοινῶς πως καὶ ἀπεριέργως γίνονται δεκτοὶ παρὰ τῶν ἀκρωμένων, καὶ ἀφίνωσι τούτους πάλιν εἰς τὴν προτέραν πρὸς τὸν ποιητὴν ἀδιαφορίαν. Διότι (ὡς μὴ το κρύπτωμεν) ὁ Πίνδαρος ἐλαττοῦται πολὺ ἄλλων ἀρχαίων ποιητῶν διὰ πολλὰ αἴτια καὶ σχεδὸν ὑποπίπτει εἰς τῶν ποιητῶν ἐκείνων τὴν ἄζηλον τύχην, τὴν ὁποίαν ἀποδιοπομπούμενος ὁ ἀγχινοῦστατος Λεσσίγγιος ἐστιχοῦργησε τὸ περιαιδόμενον αὐτοῦ ἐπιγράμμα·

Wir wollen weniger gelobet und fleissiger gelesen sein.

(Ἡμεῖς θέλομεν ὀλιγώτερον νὰ ἐπαινώμεθα καὶ πλείοντερον ν' ἀναγινωσκόμεθα.)
(Φυλλάδιον ΙΓ'.)

Ἐν πρώτοις λοιπὸν ἡ ὑψηλὴ πτῆσις τοῦ Διορκαίου κύκνου καὶ τὸ δύσληπτον τῶν ἀδρῶν αὐτοῦ ἐννοιῶν ἐκπροβίζει πολλοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν προσπελάζωσιν, ἀν καὶ εἰς τοὺς νεωτάτους ἡμῶν χρόνους διευκολύνθη πολλαχῶς ἡ τῆς τεχνικῆς αὐτοῦ οἰκονομίας καὶ τοῦ λεκτικουῦ κατάληψις καὶ δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἀποκωδῶσιν οἱ φιλόπονοι. Δεύτερον, ἡ ῥυθμικὴ τῶν στροφῶν αὐτοῦ ἀπαγγελία ἀγνωομένη σχεδὸν ὀλοτελῶς (1) ὡς καὶ ἡ μουσικὴ αὐτῶν μελωδία τελῶς ἐξαφανισθεῖσα (2) πόσον δὲν ἀφαιροῦσι μόριον ἀξίας τῶν λαμπρῶν στίχων! Ὅτι δὲ ἡ ἔλλειψις ῥυθμοῦ καὶ μέλους μάλιστα τοὺς λυρικοὺς βλάπτει, οὐδεὶς ὅστις ἀγνοεῖ. Ἐπειτα ἠδικήθη μεγάλως ὁ λυρικός ἡμῶν ὡς ἐκ τῆς ἀπωλείας τῶν λοιπῶν αὐτοῦ λυρικῶν ποιήσεων, διότι, ὡς γνωστὸν, δὲν ἐγράψε μόνον ἐγκώμια ἀθλητῶν ὁ Πίνδαρος, ἀλλὰ καὶ θρήνους καὶ παρθένια καὶ διθυράμβους καὶ ἄλλα πολλὰ ὑπερβαλλόντως ἐγκωμιαζόμενα παρὰ τῶν ἀρχαίων (3). Τώρα δὲ σωζομένων μόνον τῶν ἐπινικίων αὐτοῦ ἡ τυχαίως, ἢ δι' αἰτία τὰ ὁποῖα μακρὸν ἤθελεν εἶναι νὰ ἐκθέσῃ τις, (4) συμβαίνει νὰ μὴ προσέχωσι τόσον πολὺ εἰς αὐτὸν οἱ ἐν τῇ σημερινῇ κοινωνίᾳ ζῶντες, ὅτε κατὰ δυστυχίαν πολλὸς λόγος δὲν γίνεται τῆς περισπουδαστοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας γυμναστικῆς ἀρετῆς, οὔτε ἀναγνωρίζεται ὅσον εἶδει ἡ ἀξία τῶν ἐξ αὐτῆς ἀμέσως καὶ ἐμμέσως εἰς τε τὰ ἄτομα ἐν μέρει καὶ τὴν πολιτείαν ὀλοσχερῶς προσγινομένων καλῶν. Καὶ τῶν ὄντι πόσοι τὴν σήμερον συναισθάνονται τὰ αὐτὰ αἰσθήματα μετὰ τοῦ ποιητοῦ, ὅτε παρεκτός τῶν ἐπιστήμων Ἱερώων, Θηρώνων, Ἀρχεσιλάων, Διαγορῶν ἐξυμνεῖ μετ' ἴσης σπουδῆς καὶ τινα Καμαριναίων Ψαῦμιν, ἢ Αἰγινήτην Φυλακίδαυ ἢ Αἰτναίων Χρόμιον, ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀριστεύσαντας, μέιναντας δὲ εἰς ἡμᾶς ἀλλαχόθεν κατὰ

(1) Ἄλλοιόν τι εἶναι ἡ γνώσις τῶν μέτρων, ἧτις ὁμοῦ καὶ αὐτὴ ἐν πολλοῖς ταλαντεύεται.

(2) Δὲν μᾶς λανθάνει ὅτι σώζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ Α'. τῶν Πυθιοικῶν μελοποιτημένη μετ' ἀρχαία μουσικῆς διαγράμματα καὶ ἐκδεδομένη παρ' Ἀθανασίου τῷ Κιρχέρφ ἐν τῷ βιβλίῳ *Musurgia universalis* Tom. 1. pag. 541, ἀλλ' ἐκτός τοῦ ὅτι ἡ γνησιότης αὐτῆς ἀμφιβάλλεται, ὡς μὴ γενομένου γνωστοῦ τοῦ ἀρχαίου ὄθεν χειρογράφου, ἐξ οὗ ἐλήφθη, ἐπιδέχεται καὶ διαφοροτρόπους μεταφράσεις εἰς τὰ νέα σημεῖα, καὶ τίς νὰ εὐρεθῇ ἄξιος νὰ τὴν ψάλλῃ!

(3) Ἴδε ποιητικὴν αὐτῶν ἀπερρίθνησιν παρ' Ὁρατίῳ ἐν τῇ Β' τοῦ Δ' βιβλίου ὡδῆ ἀπὸ τοῦ 10^{ου} ἕως τοῦ 24^{ου} στίχου.

(4) Ἐνταῦθα ἀρκοῦμεθα νὰ παραθέσωμεν τοῦλάχιστον μίαν γνώμην, τὴν τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου. Ἐσώθησαν, λέγει (ἐν Προλόγῳ Πινδαρικῶν παρεκβολῶν), διὰ τὸ ἀνθρωπικώτερα εἶναι καὶ ὀλιγόμυθα καὶ μηδὲ πᾶν ἔχειν ἀσαφῶς κατὰ γε τὰ ἄλλα.

τύχην ἀγνώστους; Ὀλίγιστοι. Πόσοι δὲ προθυμοῦνται καὶ τὸν ἀνίκοντα νὰ καταβάλλωσι κόπον διὰ νὰ νοῦσι καλῶς τὰς λεπτάς πολλακίς ἀναφοράς καὶ σχέσεις τῶν παρυφαινομένων μύθων μετὰ τοῦ ἐγκωμιαζομένου καὶ οὕτω ν' ἀποδέχωνται προστηνῶς ὡς καίρια τὰ συχνὰ αὐτοῦ ἠθικὰ ἀποφθέγματα, χωρὶς νὰ θεωρῶσιν αὐτὰ ὡς ἀσκόπως τῆδε κακίεισε παρερρίμμένα; Ὀλίγοι πάλιν.

Ὅθεν δὲν μᾶς φαίνεται περιττὸν νὰ ἐφελεύσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἡμετέρων νέων καὶ εἰς μίαν τοῦ ποιητοῦ ιδιότητα, δι' ἣν τὰ περισωθέντα αὐτοῦ ποιήματα καθίστανται πολυτιμότερα, ὡς λαμβάνοντα ἐξ αὐτῆς γενικωτέραν τινα σημασίαν καὶ ὄχι ἄσχετον ὡς πρὸς τὰς σημερινὰς τῶν ὀργῶντων πάλιν λαῶν ἀξιεπαίνους διαθέσεις καὶ σπουδὰς. Ἐννοοῦμεν τὸ φιλελεύθερον καὶ φιλόπατρι τοῦ ἀνδρός, ὅστις, εἴ περ τις καὶ ἄλλος τῶν κατ' αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τῶν ἐπινικίων πασιδήλως δεικνύει, ὅτι ἦτο πλήρης ὄντως τῶν πατριωτικῶν ιδεῶν τοῦ καιροῦ του. Ζήσας ὁ Πίνδαρος κατὰ τοὺς εὐδαιμονεστάτους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος χρόνους, ὅτε πολλὰ μοχθήσαντες οἱ πρόγονοι ἡμῶν κατώρθωσαν καὶ μέγιστα (1) δὲν εἶναι θαῦμα, ἀν φαίνεται ὁμοῖος τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ ἐγκωμιάσαντος μὲ ἐλεγεία τοὺς ἐν Θερμοπύλαις θανόντας, ὡς καὶ τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου, τοῦ δραματουργήσαντος τὰς οἰκτρὰς τῶν Περσῶν συμφορὰς. Καὶ βλέπομεν ὄντως ὅτι δὲν ἀπολείπεται καὶ ὁ Θηβαῖος τοῦ Κείου καὶ τοῦ Ἀθηναίου, ἀλλ' ἐκχύνει συνεχῶς τὰ κλονοῦντα τὸ στήθος αὐτοῦ καὶ τῶν συγχρόνων γενναῖα αἰσθήματα καὶ σπουδάζων νὰ διαδηλώσῃ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀληθῶς θρησκευτικῶν τὸ πολῦτιμον τῆς κινδυνευσάσης καὶ σωθείσης τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, ἐπιλαμβάνεται τεχνηέντως πάσης ἀφορμῆς ἐπικαίρου καὶ ἐκφράζει καρτερῶς τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ φρόνημα.

Οὕτω λοιπὸν (διὰ νὰ φέρωμεν τῶν λόγων ἡμῶν μαρτυρία) ἐν Ἰσθμιοικῶν Ἑβδόμῳ μόλις φαίνεται δυνάμενος νὰ κινηθῇ εἰς ἐγκώμιον τοῦ ἐξ Αἰγίνης Κλεάνδρου, ὡς ἔχων ἀκόμη βεβαρημένην τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ κοινὸν ἄλγος τῆς πατρίδος. Ἰπαινιττεται ἐκεῖ μετὰ λύπης πολλῆς ἐν τῷ προοίμῳ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν δεινὴν τότε θέσιν τῶν συμπατριωτῶν του Θηβαίων, οἵτινες ἠναγκάστησαν νὰ μηδίσωσι, καὶ μόλις, λέγει,

(1) Γεννηθεὶς ὁ Πίνδαρος περὶ τὸ 521 ἔτος π. Χ. ἦτο κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶν μάχην περίπου τριακονταετής. Παρέτανε δὲ τὸ ζῆν μέχρι τοῦ 441, φθάσας τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος λιπαροῦ γήρατος, καὶ ἔκλεισεν ἡρεμαίως τὰ ὄμματα, ὅτε καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλὰ ἐν Ἑλλάδι ἐτεχνουργοῦντο καὶ ἀνυψοῦτο ἤδη ὁ περιφανὴς Παρθενὸν, δέκα ἔτη πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ καταστρεπτικοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

παρηγορείται ἀποῦ παρήλθε τὸ κακόν. Ψάλλει δὲ ὡς ἀκολούθως.
Στίχ. 5—16.

— — Τῷ καὶ ἐγὼ, καὶ περ ἀχνοῦμενος
Θυμὸν, αἰτέομαι χρυσέαν καλέσαι
Μοῖσαν. Ἐκ μεγάλων δὲ πενθέων λυθέντες
μήτ' ἐν ὄρφανίᾳ πέσωμεν στεφάνων,
μήτε κάδεα θεράπευε' παυσάμενοι δ' ἀπρήκτων κακῶν
γλυκί τι δαμωσόμεθα καὶ μετὰ πόνον,
ἐπειδὴ τὸν ὑπὲρ κεφαλᾶς
γε Ταντάλου λίθον παρά τις ἔτρεψ' ἄμμι Θεός,
ἀτόλματον Ἑλλάδι μόχθον. Ἄλλὰ
μοι δεῖμα μὲν παροιχόμενον
καρτερὰν ἔπαυσε μέριμναν· τὸ δὲ πρὸ ποδὸς ἄρειον αἰε σκοπεῖν
χρῆμα πᾶν. Δόλιος γὰρ αἰὼν ἐπ' ἀνδράσι κρέματα
ἐλίσσων βίου πόρον· ἵα τὰ δ' ἔστι βροτοῖς σὺν γ' ἐλευθερίᾳ
καὶ τᾶ.

Οὕτω καὶ ἐν Πυθιονικῶν πρώτῳ, τὸν Συρακούσιον βασιλέα
Ἱέρωνα ἐξυμνῶν, συγκρίνει ἐν στίχ. 71—80 τὰς ἐνδοξούς αὐτοῦ
κατὰ τῶν ἀλλοφύλων μάχας μετὰ τὰς ἐν Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς
ἀριστείας τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, διὰ προσευχῆς εἰσα-
γῶν τὸν λόγον.

Λίσσομαι νεῦσον, Κρονίων, ἕμερον
Ἵφρα κατ' οἶκον ὁ Φοῖνιξ ὁ Τυρσανῶν τ' ἀλαατὸς
ἔχῃ, ναυσίστονον βῆριν ἰδῶν τὰν πρὸ Κῦμας.
οἷα Συρακοσίων ἀρχῶν δαμασθέντες πάθον,
ὠκυπόρων ἀπὸ ναῶν, ὅς σπιν ἐν πόντῳ βάλεθ' ἀλικίαν
Ἑλλάδ' ἐξέλικων βαρείας δουλείας. Ἄρεομαι
πᾶρ μὲν Σαλαμῖνος Ἀθηναίων χάριν
μισθόν, ἐν Σπάρτῃ δ' ἔρέων πρὸ Κιθαιρῶνος μάχαν,
ταῖσι Μήδαιοι κάμον ἀγκυλότοξοι
παρὰ δὲ τὰν εὐύδρον ἀκτᾶν, Ἱμέρα, παιδεσσιν ἕμνον Δεινομένεως
τελείσας,
τὸν ἐδέξαντ' ἀμφ' ἀρετᾶ, πολεμίων ἀνδρῶν καμόντων.

Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ μέμνηται ὁ ποιητὴς τῆς ἐν Σαλαμῖνι προσ-
φάτου ναυμαχίας, ἐν Ἰσθμιονικῶν Τετάρτῳ, ὅπου τοὺς ἀγα-
πητοὺς αὐτῷ Αἰγινήτας γεραίρων, σύντομος μὲν περὶ τῆς
νεωτᾶτης αὐτῶν ἀριστείας, (διὰ τὸν φθόνον ἰσως τῶν Ἀθηναίων),
ἀλλὰ συγχρόνως μεγαλοφρονάτατος ἑαυτοῦ καὶ ἱεραπρεπέστατος
γίνεται, ἀπὸ τοῦ 44 δηλ. στίχου καὶ ἐξῆς.

— — Τετείχισται δὲ πάλαι (τῇ διαπρεπεῖ νήσῳ τῆς Αἰγίνης)
πόργος ὑψηλαῖς ἀρεταῖς ἀναβαίνειν.
Πολλὰ μὲν ἀρτιεπῆς
γλῶσσά μοι τοξόματ' ἔχει περὶ κείνων
κελαδέειν· καὶ νῦν ἐν Ἄρει μαρτυρησάι κεν πόλις Αἴαντος ὀρθω-
θεῖσα ναύταις

ἐν πολυφθόρῳ Σαλαμῖς Διδὸς ὄμβρω
ἀναριθμῶν ἀνδρῶν χαλαζάντι φόνῳ·
ἀλλ' ὅμως καύχημα κατὰβρεχε σιγᾶ·
Ζεὺς τὰ τε καὶ τὰ νέμει,
Ζεὺς ὁ πάντων κύριος!

Πόσαι δὲ καὶ ὅποια ἄλλα ὑπῆρχον αὐτοῦ πατριωτικαὶ ἐκχύ-
σεις δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ ἀκολούθου τεμαχίου ἐξ
ἀδήλων εἰδῶν, τὸ ὅποιον γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (ἐν βίῳ
Θεμιστοκλέους κεφ. 8.) ὅτι ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυ-
μαχίαν·

— Ὅθι παῖδες Ἀθηναίων ἐβάλλοντο φαεινὰν
κρηπῖδ' ἐλευθερίας.

ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἀκολούθου, εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Ξερόξου θεβαίως
ἀναφερομένου·

πανδεδίματι μὲν ὑπὲρ πόντιον Ἑλλας πόρον ἱερὸν.

οὐδὲ γινώσκομεν πλέον τοίους καὶ πόσους φιλελευθέρους στρατοῦς
ἐνεψύχωσε διὰ τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ στίχων καὶ τῶν ὁμοίων·

Κλυθ' Ἀλαλά πολέμου θύγατερ

ἔγγχεων προοίμιον·

ἀμφύετ' ἄνδρες τὸν ἱερόθυτον θάνατον!

ἀλλ' οὕτως εἴμεθα καταδεδικασμένοι ἐκ μικρῶν τινῶν αὐτοῦ εἰς
ἡμᾶς περιελθουσῶν φράσεων νὰ μαντεύωμεν τὴν μεγάλην τοῦ
ἀνδρός εἰς πάντα ἐπιβολὴν καὶ τὴν πολλὴν ὑπὲρ τῶν κοινῶν
πρόνοιαν. Καὶ τὸ διαθρυλληθὲν δὲ ἐκεῖνο πολλάκις προσφώνημα·

Αἴ τε λιπαραὶ καὶ ἰστέφανοι καὶ ἀοιδμοί

Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθῆναι, δαιμόνιον ποταίεθρον.

θέλει ὁ Πλουτάρχος (1) ὅτι διὰ τοὺς μεγάλους καὶ κοινούς ὑπὲρ
τῶν Ἑλλήνων πολεμικούς ἀγῶνας ἐβρέθη ὑπὸ τοῦ Πινδάρου. Οὐ-
τως ἐξερχόμενος τῶν περιορισμένων καὶ οἰονεὶ ἐπαρχιακῶν (διὰ νὰ
λαλήσωμεν νεωτερικώτερον) ἰδεῶν ὁ μεγαλόφρων Οἰθαῖος ἀνεγνώριζε
δικαίως τὸ ἐν κέντρῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸ λαμπρῶς ἀπαυγάζον, καὶ
κατεδικάζετο μὲν αὐτὸς διὰ τοὺς στίχους εἰς χρηματικὴν ζημίαν ἐν
Θήβαις ὑπὸ στενοκεφάλων ἀνθρώπων, ὅποιοι δὲν λείπουσιν ποτέ·
ἐπικολούθει δὲ τὸ κάλλιστον τῶν θεαμάτων καὶ ἔργων ἐν ταῖς
Ἀθήναις. Ὁ δῆμος δηλαδὴ τοῦ ἄστεος τῶν Ἑρεχθειδῶν ἀποτίνων
ἐν πληρεὶ ἐκκλησίᾳ τὴν μυριάδραχμον ποινήν καὶ μὲ προξενίαν
προσέτι ἐτίμα τὸν λαόπνευστον τῆς Ἑλλάδος ποιητὴν. (2)

(1) Ἐν τῷ Πότῳ Ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι
κεφ. 7.

(2) Ἴδε Εὐστάθιον ὅπου ἀνωτέρω καὶ Ἰσοκράτην ἐν τῷ περὶ τῆς ἀντι-

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα χωρῖα συλλαμβανόμενα ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐμφαινόντων τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ιδιότητας (περὶ ὧν ὅμως σιγῶμεν ἔκουσίως, ὡς μὴ γράφοντες καθολικῆν εἰς Πίνδαρον εἰσαγωγῆν) δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς τὸν ὅλον ἄνθρωπον, ἕνα καὶ ἀκέραιον, ἄξιον ἐν ἐνὶ λόγῳ πολίτην τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐβίωσε. Τίς δὲ, τὰς ὑπαρχούσας τοῦ ἀνδρὸς ποιήσεις ἐμβριθῶς μελετήσας, δύναται νὰ παραδεχθῆ πλέον τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην ὀλίγων τινῶν (κατ' εὐτυχίαν) ἡμιμαθῶν δόξαν, ὅτι περὶ ἰδιωτικὰ τινα μόνον στρέφεται συμφέροντα ὁ ποιητὴς οὗτος, βιάζων τάχα τὴν φαντασίαν αὐτοῦ καὶ τὸν νοῦν εἰς κατασκευὴν ποιήσεων τῆς εὐκαιρίας; Ἐξ ἐναντίας ἀπεδείχθη τὴν σήμερον καὶ κατανοοῦμεν ἐναργέστατα, ὅτι περιληπτικώτερος τῶν ὅλων φαινομένων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς γινόμενος ὁ Πίνδαρος, φυσικώτατα συγκινεῖται εἰς τὴν θεάν τόσον προωδευμένου πολιτισμοῦ, οἷος ἦν ὁ τῶν ἡμερῶν του, καὶ πανταχοῦ τὸ μερικὸν εἰς τὸ γενικὸν καὶ τὸν πολίτην εἰς τὴν πόλιν ἀνάγων συνάπτει τέλος καὶ μετὰ τοῦ θεοῦ τὸν ἄνθρωπον, καθὼ φιλόσοφος, συνιδῶν τὴν αἰωνίαν ἡμῶν σχέσιν πρὸς τὴν πρώτην Οὐσίαν (1) καὶ ἔχει πάντοτε ἀνά στόμα τὴν δίκην, τὴν ἀπαραιτήτων εἰς τὴν εὐνομίαν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, ἐν αἷς προπαιδαγωγούμεθα διὰ τὴν αἰωνίαν ζωὴν, οὔτε ποθεῖ τι ἄλλο τοσοῦτον, ὅσον τὸν μετὰ Χαρίτων καὶ Μουσῶν εὐσεβῆ βίον (2) αὐτὸν ἀενάως ἐγκωμιάζων συνιστᾷ καὶ κρατύνει οὕτω τὸ ἐθνικὸν τῶν Πανελληνίων φρόνημα.

Ἐρωτῶμεν ἤδη, προβαίνοντες εἰς τινὰς λεπτομερείας, ἂν τοιαῦτα σεμνὰ ὀνόματα καὶ πράγματα, οἷα ἡ φιλόφρων *Ἀσυχία*, ἡ μεγαστόπολις *θυγάτηρ* τῆς *Δίκας* καὶ ἡ *Δίκα* αὐτὴ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτῆς ἡ *Εὐνομία* τὸ *ἀσφαλὲς πολλῶν* *θάβρον* καὶ ἡ ὁμότροπος *Εἰράνα*, *παῖδες εὐβούλου Θέμιτος*, αἱ ἀποδιώκουσαι

δόσως σελ. 87. Δὲν ἦτο ὅμως ὁ Πίνδαρος ἄστοργος καὶ πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Μάρτυς ἐκ πολλῶν λαμπρότατος ἔστω μόνον ἡ ἀρχὴ τοῦ Α'. τῶν Ἰσθμικῶν πρὸς τινὰ Θηβαῖον·

Μᾶτερ ἐμᾶ, τὸ τεῖν, χρύσασι Θῖβα,
πρᾶγμα καὶ ἀσχαλίας ὑπέρτερον
θῆσομαι. Μῆ μοι κραναὰ νεμεσάσαι
Δᾶλος, ἐν ᾧ κέγυμαι.

Τὶ φίλτερον κεδνῶν τοκέων ἀγαθοῖς; Εἶξον ὦ πολλωνιάς!

(1) Ἴδε πρὸ πάντων τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔκτου τῶν Νεμεσικῶν "Ἐν ἀνδρῶν ἐν θεῶν γένος καὶ ἐξῆς, καθὼς καὶ τινὰ ἀποσπασμάτια, λαν περιέργων·

(2) Θεοσεβέστατος παρὰ τῶν ἀρχαίων συχνάκις ὀνομάζεται ὁ Πίνδαρος καὶ αἱ ποιήσεις αὐτοῦ ἄπασαι ἐπιμαρτυροῦσι. Καὶ τ' ἀνωτέρω τεμάχια καὶ τὰ ἐξῆς μνημονευθῆσάμενα φέρουσι τοῦτον τὸν χαρακτήρα.

τὴν Ἰθριν, τοῦ Κόρου τὴν θρασύμυθον ματέρα, (1) ἐρωτῶμεν, λέγω, ἂν τοιαῦτα ἀπαντῶνται ποτε μετὰ τοσαύτης ἐμφάσεως παρὰ τοῖς σημερινοῖς στιχοπλόκοις τῶν λεγομένων *poésies d' occasion*· καὶ ἂν δὲν εἶναι βλασφημία νὰ παραβάλη τις προσέτι, εἰ καὶ μακρόθεν ὡς τινες ἔκαμαν, τὸν Πίνδαρον μετὰ τοὺς αὐλικούς κληθέντας ποιητὰς διὰ τὸν τυχαῖον καὶ μόνον λόγον, ὅτι ὕμνησε καὶ βασιλεῖς ἀθλοφόρους καὶ διέτριψε τοχὸν παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τινα χρόνον τιμώμενος ἐπαξίως· αὐτὸν ν' ἀποκαλέσῃ τις αὐλικὸν ποιητὴν, (κατὰ τὸ εἶδος φέρ' εἰπεῖν τοῦ Βιργιλίου καὶ εἴτινος ἄλλου) ὅστις ἐν τῇ βαθείᾳ αὐτοῦ συνέσει μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τὰς προσωπικὰς μόνας ἀρετὰς τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχόντων, δι' ἄλλο οὐδὲν τόσο φάνεται ἐπαινῶν τὸν Ἰέρωνα ἐπὶ τῇ ἰδρύσει τῆς νέας πόλεως Αἴτνης ἐν Πυθιονικῶν Πρώτῳ, εἰμῆ, διότι

πόλιν κείναν θεοδμάτῳ σὺν ἑλευθερίᾳ
Ἰλλίδος στάθμας ἐν νόμοις ἔκτισσε.

ἐνοῶν τοὺς σωφρόνως κεκραμένους Δωρικὸς θεσμούς, καθ' οὓς ἡρμόσθη τότε μ' ἐλπίδας διαρκοῦς εὐδαιμονίας ἡ πόλις· ἄλλ' ἄτοπον! καὶ νομιζομεν, εἰς οὐδένα τῶν μεταγενεστέρων ὑπερβολὴν ἀφῆκεν ἐλευθεροφροσύνης ὁ αἰοιδὸς καλέσας τὴν ἐλευθερίαν θεόδματον. Δὲν πρέπει δὲ νὰ μᾶς διαφύγῃ καὶ τὸ ὅτι δὲν παραλείπει ποτὲ τὰς εὐκαιρίας τοῦ νὰ νοθετῇ τοὺς ἀρχοντας παρεκτρεπομένους τῆς ὀρθῆς καὶ δικαίας ὁδοῦ, καὶ τοῦτο ἀπ' εὐθείας, ὡς οἱ παλαιοὶ ἐκείνοι τῶν Ἑβραίων προφήται, καὶ πάντοτε μ' ἐλευθερίαν τὴν σήμερον ἀκατανῆκτον, ὡς ἐν τοῖς ἀκολούθοις φέρ' εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἰέρωνα·

— Μὴ δολωθῆς, ὦ φίλος, εὐτραπέλους κέρδεσσ' ὀπιθόμβροτον
αὐχμημα δόξας

οἷον ἀποιοχόμενων ἀνδρῶν διαίταν μανύει
καὶ λογίσι καὶ αἰοδοῖς. Οὐ φθίνει Κροίσου φιλόφρων ἀρετὰ
τὸν δὲ ταύρω χαλκῆν καυτῆρα νηλέα νόον
ἐχθρὰ Φάλαριν κατέχει παντῆ φάτις,
οὐδὲ μιν φόρμιγγες ὑπὲρφοίαι κοινωνίαν
μαλθακὰν παίδων ὀροισι δέκονται. Πυθ. Α. Στίχ. 92—98.

Καὶ ἀλλαγῶ πάλιν ἐν Πυθ. Β. γράφων πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰέρωνα, ὅστις δὲν ἦτο ἅγιος, τῷ ὑπομιμνήσκει σοβαρῶς τὰς κολάσεις τῶν ἀσεβῶν οὕτως, στίχῳ 21—24.

Θεῶν δ' ἐφετμαῖς Ἰξίονα φαντὶ ταῦτα βροτοῖς
Λέγει ἐν πτερόεντι τροχῷ
Παντᾶ κυλινδόμενον·
Τὸν εὐεργέταν ἀγαναῖς ἀμοιβαῖς ἐποιοχόμενος τίνεσθαι.

(1) Ἴδε μάλιστα Πυθ. Η. ἐν ἀρχῇ καὶ Ὀλυμπ. ιγ'. στίχ. 6—10.

και παρακατιών δὲ (στίχ. 72—78) συμβουλεύει αὐτὸν ν' ἀκολουθῇ τὴν κυρίως ἀγαθὴν αὐτοῦ φύσιν, ἀποφεύγων τοὺς αὐλικούς κόλακας, πάντα δὲ ταῦτα μὲ πικρὰν καὶ συγχρόνως σεμνὴν εἰρωνείαν, ὡς ἐφ' ἑξῆς:

Γέναι¹ ὅς ἐσσι μαθῶν² καλὸς τοι πίθων παρὰ παισίν, αἰεὶ
καλός³ ὁ δὲ Ραδάμανθος εὐπέπραγεν ὅτι φρονῶν
ἔλαχε καρπὸν ἀμώμητον, οὐδ' ἀπάταισι θυμὸν τέρπειται ἔνδοθεν.
ὅσα ψιθύρων παλάμαις ἔπειτ' αἰεὶ θροτῶ.
Ἄμαχον κακὸν ἀμφοτέροις διαβολιᾶν ὑποφαύτιες,
ὄργαις ἀτενὲς ἀλωπέκων ἕκελοι.
Κερδοῖ δὲ τί μάλ' α τούτο κερδαλέον τελέθει;

Τίς δὲ καὶ τὸν ἐν τῷ Α. τῶν Ὀλυμπιονικῶν παρεμβεβλημένον μῦθον δὲν ἐνθυμεῖται, ὅπου ὁ ποιητὴς πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰέρωνα πλαγιώτερον πῶς τὰ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς θείας ποινῆς τοῦ Ταντάλου διηγεῖται, διὰ τὰ τὸν ἀποτρέψῃ τῆς ὑπεροψίας, εἰς ἣν ὁ βασιλεὺς οὗτος ἔκλινεν; Φάλαρις λοιπὸν, Ἰξίων, Τάνταλος, τρία ταῦτα γνωστότατα καὶ ἀπαισιώτατα ἀμαρτωλῶν κολασμένον ὀνόματα! Ἀλλὰ διὰ τὰ αἰσθανθῆ τις τὴν σήμερον ὄλην τὴν αὐστηρότητα τῶν ἐπιπλήξεων τούτων ἢ ὑποθηκῶν, ἀρκεῖ νὰ φαντασθῇ μόνον, ὅτι ἀναγινώσκει εἰς συγχρόνου ποιητοῦ πρὸς βασιλέα φθὴν τὰ φρικαλέα ὀνόματα Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Ἰσπανίας, Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ' τῆς Γαλλίας, Ἄλβα τοῦ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις δουκός, καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Ἰσκαριώτου Ἰούδα. Βέβαια θέλει τότε ἀνακράξῃ ὁ παραλληλισμὸς τρομερός! — Ἰδοῦ, τοιοῦτος αὐλικὸς εἶναι ὁ Πίνδαρος.

Ἡμεῖς ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν θαυμάζομεν τὸν ἄνδρα τὰ μάλιστα, ὡς βλέποντες προφανῶς τὸν ἀρχαϊκὸν καὶ ἀνεξάρτητον αὐτοῦ χαρακτῆρα ἐκφραζόμενον ὅθεν καὶ ἀποσκορακίζοντες τῶν προτέρων χρόνων τὰς στρεβλὰς περὶ τοῦ ποιητοῦ δοξασίας, ἀποδεχόμεθα τὰς λελογισμένας γνώμας, τὰς ἀπὸ Βοικυλίου, Δισσενίου, Θηραίου καὶ ἐξῆς ἐπικρατησάσας. Περὶ πολλοῦ δὲ ποιούμενοι νὰ συντελέσωμέν τι εἰς τούτων τῶν ὀρθοτέρων περὶ τοῦ λυρικοῦ ἰδεῶν τὴν διάδοσιν καὶ νὰ παρορμησώμεν τοὺς φίλους τῆς ἀληθοῦς ποιήσεως εἰς τὴν ἐπωφελεῖ αὐτοῦ μελέτην, ἐγράψαμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα. Ἰκανὴ δὲ ἡμῶν ἀμοιβὴ θελεῖ εἶναι, ἐὰν εἰς τὰς θερινὰς ταύτας ἀποχωρήσεις τῶν σπουδαστῶν, καὶ εἰς μόνος νεανίας παρακινήθῃ ὡς ἐκ τούτων νὰ λάβῃ μὲ ἀπόφασιν γενναίαν εἰς χεῖρας τὸν κατὰ πάντα λόγον ἀξιάγαστον τοῦτον ποιητὴν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ ΧΩΡΙΩΝ.

(Ἔδονται ἡ ὑπὸ ἀπλήν τινα τρίχορδον λύραν ἢ ὑπὸ ἀσκὸν πληρούμενον ἀέρος καὶ ἔχοντα προσκολλημένον αὐλόν, ἀγγεῖον λεγόμενον παρ' αὐτοῖς.)

Α.

Τὴν πόλιν ὄνταν¹ ἔκτιζεν κεν ὁ [Ζάπι]² Κωνσταντίνων³
Ἔϊχεν πορτάρους δίκλοπους⁴ κί' ἀφέντας φοβετάρους.
Ἔϊχεν καὶ σκύλον μάρμαρον π' ἔδουθεν⁵ τὰ κλειδία.

Κ' ἕναν πουλὶν καλὸν πουλὶν κί' ἀπὲ τὴν πόλιν ἔρται⁶
Καὶ τ' ἕναν τὸ φτεροῦλν' αθε⁷ στ' αἶψαν ἔτον χαμμένον,
Καὶ στ' ἄλλο τὸ φτεροῦλν' αθε χαρτὴν περιγραμμένον.
Κί' οὐδὲ σπὴν ἀμπελον κονεῦ⁸, μηδὲ στὸ περιδόλι,
Ἐπήγην κεν ἐκόνεψεν στοῦ κυπαρέσσ' τὴν ῥίζαν.
Ἐρχονται χίλιοι Πατριάρχ' καὶ μύροι Δεσποτάδες.
Κανεὶς ἀτό⁹ πάλ' κί' ἀναγνώθ', κανεὶς ξάν κί' ἀναγνώθει.
Χέρας¹¹ υἱὸς Γιαννίκας ἐν¹² ἀτὸς ἀτ' ἀναγνώθει.
Σίτ'¹³ ἀναγνώθ', σίτ' ἀνακαίγι, σίτ' ἀνακρούγ' τὴν κάρδιαν.
Ν' ἀοιλλοῖ ἐμᾶς! νὰ [Βάσι] ἐμᾶς! ἡ Ῥωμανία πάρθεν.
Ἐπάρθαν¹⁴ τὰ προπύλαια καὶ τὰ βασιλοσκάμνια,

1 Ὅταν ἐπειδὴ προφέρουσιν ἐπιβρῆνως, ἀκούεται πάντοτε ν' πρὸ τοῦ τ, καὶ ἐνίοτε ἀρχικοῦ ὄντος αὐτοῦ, ὡς ντότε, τότε. — 2 Ἴσως Τουρκικὴ λέξις. — 3 Ἡ κατάληξις τῆς ὀνομαστικῆς εἰς ω ν συνειθίζεται γενικῶς εἰς ἅπαντα τὰ εἰς ος ὀνόματα. Περὰ τισὶ δὲ χωρίοις καὶ ἡ γενικὴ σχημ. εἰς ὠνος ὅσον ὁ Παῦλον τοῦ Παύλωνος κ.τ.λ. — 4 Δίκλοπος, ἀπατηλός καὶ Δικλοπία, ἀπάτη, διπροσωπία. — 5 ἔδιδεν. — 6 ἔρχεται. — 7 Κατάληξις προσκολλημένη εἰς πολλὰ ὀνόματα καὶ ἐμφανίονσα ὄχι τὴν ἐκ τόπου κίνησιν, ὡς Ἀθήνηθεν (Ἀθηναῖον), ἀλλ' ἔχουσα κτητικὴν ἔννοιαν, ἰσοδυναμοῦσαν τῇ ἀντωνυμίᾳ αὐτοῦ, κατὰ τὸ οὐδέτερον γένος. Τὸ πτερόν αὐτοῦ. Ἡ μάν' αθε, ἡ μάν' (μητήρ) αὐτοῦ, τοῦ παιδίου. Τὸ στόμαν αθε, τὸ στόμα αὐτοῦ. κτλ. 8 κονεῦε ἄνευ καταλήξεως· πολλάκις ἀπὸ τῶν ῥημάτων καὶ ὀνομάτων ἀφαιρεῖται ἡ κατάληξις οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς ἄσμασιν ἀλλὰ καὶ ὁμιλοῦντων. — 9 ἀτό, αὐτό· συχρότατον. — 10 κ', κί', ἀντὶ οὐκ, οὐχί, οὐκί. Τοῦτο τὸ κ' καὶ κί' εἶνε τὸ συνειθιζόμενον ἀρνητικὸν μόριον ἀπὸ Τραπεζούντος μέχρι Σινώπης, ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦσθαι ὄθεν, ὅσον κ' ἔχω, δὲν ἔχω. — κ' ἐξέρω. δὲν ἐξέρω. Ἀνατολικώτερον δὲ τῆς Τραπεζούντος σώζεται εἰσέτι ἐν ταῖς κωμοπόλεσιν Ὅρει καὶ Σούρμενα τὸ ἀκολόθωτον οὐκ, προφερομένου μόνον τοῦ ληκτικοῦ κ' ὡς τσι, οὐκ ἔχω· ξάν, ἀντὶ πάλιν, ξανα. — 11 χέρας, χήρας· — τὸ η σπεῖον πάντοτε. — 12 ἐν, ἐνι, εἶναι. — 13 Σίτ', ἰγῶ, ὄτε. — 14 ἐπάρθαν.

Ἐπάρθαν καὶ αἱ ἐκκλησιαίς κ' ὅλα τὰ μοναστήρια,
Ἐπάρθεν καὶ Ἀγεσοφιά τὸ μέγαν μοναστήριν.
Εἶχεν σαράντα καλογέρις κ' ἐξηνταπέντε διάκους.
Εἶχεν δώδεκα σήμαντρα, δεκαοχτὼ καμπάνας.
Εἶχεν καὶ τὴν ἐγάπην μου¹ στ' ἕναν [καφές] κρυμμένην.
Τὸν κόσμον ἐδιπάτεσα², τὴν γῆν τροχὸν ἐποίησα³
Κι' ἄμὸν⁴ ἐσὲν τὸ κόρασιον στὴν οἰκουμένην κ' ἠῦρα.
Τ' ὀμμάτια σ' κίφνε⁵ τὸν Πασᾶν τ' ὄφρυδιᾶς τὸν Βεζύριν,
Κι' ἀτὸ τὸ ματοχόσιαμαν⁶ σκοτόν ἐμέν κ' ἄλλ' ἴναν.

B'

Ἀνάθεμα π' ἐκρέμιζεν τὸ μῆλον στὸ πεγάδι.
Τὸ μῆλον εἶχεν φάρμακον καὶ τὸ πεγάδι μαγείας.
Ἐμάγεψαν τὴν⁷ ἐγαπῶ, κ' ἐπῆραν τινάν⁸ θέλω.
Τὴν ἐγαπῶ φορεῖ σακίον, τινάν κ' θέλω ρούχον.
Παρέρχεται⁹ με τὸ σακίον κ' ἀπτό ρούχον καλλίον.
Ἐγάπη στὸν ἀνέφορον βαρὺν φορτίον ἐνι.
Νὰ σύρ' (ω)¹⁰ ἀτὸ, κ' σὺρκεται, νὰ χάν' (ω) ἀτὸ, κ' χᾶται.
Πάγω νὰ πάγω κ' ἐπορῶ, κάθημαι κα¹¹ καὶ κλαίγω.
Νὰ σύρ' (ω) ἀτὸ, κ' σὺρκεται, νὰ χάν' (ω) ἀτὸ, κ' χᾶται.
Κι' ἂν σύρ' (ω) ἀτὸ στὸν ποταμόν, τὸν ποταμόν θολώνει.
Κι' ἂν σύρ' (ω) ἀτὸ στὴν θάλασσαν, καράβια παρματόνει.
Θελεὶ τὴν θάλασσαν αὐλὴν, καὶ τὰ καράβια σπῆτριά,
Καὶ τὰ καλὰ τὰ κύματα θελεὶ κεν γειτονίαν.

Γ'

Καλόγρια γιὸν ἐγέννεσεν κε ἀπάνω στὸ Πορφυρίν.¹²
Κι' ἀτὸν Πορφυρ' καλέστ¹³ ἀτὸν, κ' ἀτὸν Πορφυρίν πέτε.
Μονόημερος ἐγένετον κ' ἔφαγεν τὸ φουντάρι.¹⁴
Διήμερος ἐγένετον, φάγεν ἄρνιν καὶ πρόβαν.
Πεντάημερος ἐγένετο κ' ἐξέβεν¹⁵ κ' ἐκαυχέθη.
Ἀγάπα¹⁶ εἶκος ὑπανδρους καὶ δεκοχτὼ χεράδες,
Ἀγάπα κ' ἴναν παπαδιὰν κ' ἐκόψαν τὸ χεροῦλιν αὐτ'.

1. Ἀγάπη, ἐρωμένη. — 2. Διαπατῶ, διατρέχω, διαπατῶ, ἐδιπάτεσα. — 3. Ἐποίησα, ἔκαμα (πεποίημα) τροχὸν ἐποίησα τὴν γῆν, περιήλθον. 4. Ἄμὸν ἐσὲν, Ὅμοιον σοί ἄμὸν ἐμέν, ὅμοιον ἐμοί εἶναι δὲ καὶ χρο-
νικὸν ἄμὸν τὸ ἔρθε, ἕμα ἦλθεσ' ἄμὸν τ' ἐξῆθεν ὁ ἥλιος. Ἡμὸς ὁ
ἥλιος. 5. Κόφτου. 6. ὀμματοκότταγμα. — 7. Ἐκείνην, τὴν ὁποίαν
ἀντὶ ἦν. — 8. Τινάν καὶ τινάν, τὴν ὁποίαν. — 9. Παρέρχεται με, παρεμά-
ζω, παρεμφέρω, (ἐνεργ.) ὑπολαμβάνω. — 10. Σύρω, κί, βίπω, κί κάτω,
βάλω (ἑλλ.). 11. Κάτω. 12. Εἶδος δένδρου. — 13. Καλέσατε αὐτόν.
— 14. Καρβέλι. 15. Ἐξέβη. 16. Ἠγάπα. —

Ὁ βασιλιάς ἐμήνυσε κ' ὁ πολυχρομισμένος.
Τοῖς πάγ' φέρ' με τὸν Πορφυρᾶν κ' ἐξάγκωνα δεμένον.
Κανεὶς κανεὶς κ' ἐλάλεσεν, κανεὶς κ' ἀπελογέθη.
Ἐναν Σαρακηνὸν παιδίον λαλεῖ κ' ἀππλογάται.
— Γράγω τὸ καθαρόψωμον,¹ γλυκὺ οἰνιάριον,²
Φιλῶ τὴν θαγατέρα σου³ στ' ἀνέργια⁴ μαξηλάρια.
Πάγω φέρω τὸν Πορφυρᾶν κ' ἐξάγκωνα δεμένον.
Τὸν Θὸν ἐπαρακάλεσεν, τὴν Παναγίαν δόσια⁵.
Νὰ πάγη βρίσκη τὸν Πορφυρᾶν κ' ἀσ⁶ τὸν λουτρον στὸν ὕπνον.
Στὸ μονοσιδερίασμαν νὰ μὴ ζυπνονοήση,
Στὸ διπλοσιδερίασμαν νὰ ζυπαναστορήση⁷.

Στ' ὅλα τὰ κάστρα φέρτε με δεμένον καὶ φλυγμένον⁸,
Καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν λυτὸν καὶ χαρμένον.
Στ' ὅλα τὰ κάστρα φέρν' ἀτὸν λυτὸν καὶ χαρμένον,
Καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν δεμένον καὶ φλυγμένον.
Ἐλέπ' ἀτὸν⁹ τὸ κόρασιον κ' ἀτόναν διαρμενεύει.
— Πορφυρ' σείζον τ' ὀμμάτια σου κ' ἄς σείσουντ' τὰ ραχία¹⁰,
Τίναξον τὰ βραχιόνια σου, κ' ἄς κόφκουντ' τ' ἀλυσίδια.
Ἐσειξεν καὶ τ' ὀμμάτια του κ' ἐσεῖαν¹¹ τὰ ραχία.
Τίναξεν τὰ βραχιόνια του κ' ἐκόψαν τ' ἀλυσίδια.
Κ' ἐπέρεν καὶ τὴν κάλιν αὐτ' κ' ἐφυγεν στὰ ραχία.

Δ'

Οἱ Τοῦρκ' ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν πόλ' τὴν Ῥωμανίαν,
Ἐπάττανε τὰς ἐκκλησιαίς κ' ἐπέρναν τὰς εἰκόνας.
Ἐπῆραν καὶ τὴν μάναν μου, στ' ἐμέν ἔμπαιδος¹² ἔτον.
Ἐπῆγεν καὶ ἐποίησέ με στ' Ἐμίρ Ἀλῆ τὰς σκάλας.
Στὰ σίδερα κοιλοπονᾶ, στὴν φιλακὴν γεννᾶ με.
Ὁ μίρ Ἀλῆς (πεσλέγεβε)¹³ μετὸ μελ' μετὸ γάλαν,
Μετὸ μέλιν μετὸ γάλαν καὶ μετὸ ἄρνι τὸ κρέας.
Στὰ φανερά ταυτάνιζε, στὰ κρύφα διαρμενεύει.
Γιέ μ' ἂν ζῆς, κ' ἂν γίνεσαι,¹⁴ κ' ἂν πᾶς στὴν Ῥωμανίαν,

1. Σιταρόψωμον. 2. Ἴσως ἐκ τοῦ οἴς, κρέας προβατῆσιον. Ἀληθῶς
ὅμως ἀγνωστὸ τί σημαίνει ἡ λέξις αὕτη παρὰ τοῖς χωρικοῖς ἡμῶν. 3. Πάν-
τοτε θαγατέρα ἀντὶ θυγατέρα. 4. Ἀμεταχείριστα (νηγάτεον). 5. Δόσια,
τάγματα, ἔταξαν προσφοράς. — 6. Ἀς, ἀ πὸ, ἀ π', ἀς. 7. Ἀναστορῶ,
ἐνθουοῦμαι ἀναπολῶ εἰς τὴν μνήμη. — 8. Δακρυσιμένον. — 9. Ἐλέπω,
βλέπω ἐλέπ' ἀτὸν, βλέπει αὐτόν. 10. Ῥαχία, ῥαχίαι ὄρους προφέρεται
δὲ τὸ χ ὡς τὸ Γαλ. ch. 11. Ἐπείσθησαν. 12. Ἐμπαιδος καὶ ἔμποδος
προφερόμενον, ἔγκυος. — 13. Λέξις τουρκικὴ σημαίνουσα ἔ τ ρ ς φ ε ν.
— 14. Ἄν γίνεται τὸ παιδίμου, ἂν γελῆν ἄξιον. ἰκανόν.

Ἐχεις κύριν Ἀνδρόνικον καλὰ δὲ φρον Ἐκνήθιον.

Ὅπισ' ὅπισ' ναι Ἐκνήθινε, ὅπισ' ψυχὴ μ' κί' ὀμμάτια μ'.

Ἐσὲν κανεῖς 'κ' ἐντόκε σε,¹ ἐσὲν ἔχουν και πάγνε.

Χριστέ μ' νὰ ποδεδίξω² σε και κύρα Παναγία,

Ἄποθεν ἑκατέβασες ἑννέα χιλιάδες!

Τὸν λόγον ἀτ' ε' 'κ' ἐπλήρωσε, φουσάτον κατηθαίνει.

Ἐρθανε κεν ἐντόκανε σπαθία, τσακοῦνταν τὰ σπαθία.

Χτυποῦνε μουστανέας,³ ἐντόκεν κεν ὁ Ἐκνήθιον,

Τὸ γαίμαν οὐς⁴ τὴν γοῦλαν⁵, ἐντόκεν και αἰχμάλωτον.

Ἐ.

Τὸ κυπαρέσσι τὸ λιγνὸν τοῦ στέκει στ' ἄγγιον ὄρος.

Κί' οὐδὲ πουλιν εὐγαίν' ἀτὸ και μῆδε χελιδῶν.

Ἐνας ἀγιτὸς εὐγαίν' ἀτὸ, και κτίξ' ἐπὰν' φωλέαν,

Ἐφώλευσεν κ' ἐπούλωσεν κ' ἐποίκεν τριά πουλία.

Τ' ἔναν βαπτίζει ὁ Χριστὸς, τ' ἄλλο ἢ Παναγία,

Τὸ ὄλον τὸ μικρότερον φωτίζ' ὁ κόσμος οὐλων.⁶

Σ'.

Μάνα, ἔρράγεν⁷ οὐρανὸν και προσμοιράγαν τ' ἄστρα.

Κί' ἀπτ' οὐρανοῦ τὸ ῥάγισμαν λιθάρ' ἐπεκρεμάστην (σθη).

Κὲ λιθάρι μ' ἀγγιλιθάρων μὴ κατηθαίν' ε' και κρούς με!

Κί' ἀτὸ κατέβεν και εὐρέμε στ' οὐλα τὰ πόνια πάνω.

Και σαράντα χρόνια 'δούλευσα τοῦ λιθαρί μ' τὸν πόνον.

Καιν ἄλλα σαράντα δώδεκα τῆς κόρης τὴν ἐγάπην.⁸

1. Κτυπῶ και χτυπῶ, ἄορ. ἐντόκα. παρατ. ἐντόνα. 2. Ποδεδίξω, φι-
λῶ τοὺς πόδας. προσκυνῶ. ποδεδίξω σε, δέομαί σου, ἱκετικῶς παρακαλῶ.
— 3. γρόνθους. — 4. ἔως. — 5. Λαιμός. — 6. ὄλος. 7. Ἐρράγισθη, ἐρ-
ράγη. 8. Ἡ τελευταία λέξις, ἀγάπη, παριστᾷ τὴν κεντρικὴν και ὄλην ἑν-
νοιαν τοῦ ἀσματίου, ἐκφραζομένην τοσοῦτον ὑψηλῶς και δεινῶς.

Κ. Σ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ.

Σύντομος διατριβὴ περὶ Θεσσαλονίκης ὑπὸ τὴν ἱστορι-
κὴν και ἀρχαιολογικὴν ἐποψίν, σχεδιασθεῖσα
ὑπὸ Ν. ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ.

Ἐπὶ Φιλίππου και Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου εἰς ἀνώτατον βαθ-
μὸν δόξης και δυνάμει· ἀνυψωθεῖσα περιεῖχεν ἡ Μακεδονία
πολλὰς περιφανεῖς πόλεις, ἐξ ὧν περιφανέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ἐφε-
ξῆς Ἐδεσσα, ἡ μετέπειτα Αἰγαὶ και νῦν Βοδενά, ἡ ἀρχαία
μητρόπολις τοῦ βασιλείου Πέλλα, πατρίς τοῦ Ἀλεξάνδρου και
τότε καθέδρα τῶν βασιλέων Φιλίπποι, παρὰ τὴν ὁποίαν οἱ
φονεῖς τοῦ Καίσαρος Βρούτου και Κάσσιος ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ
Μάρκου Ἀντωνίου και τοῦ Ὀκταβιανοῦ, και ἤτις ὑπῆρξεν ἔπειτα
περίφημος Ῥωμαϊκὴ ἀποικία και Θεσσαλονίκη, καταστᾷσα ὕστε-
ρον μητρόπολις και πρωτεύουσα μεγάλης κυβερνητικῆς μερίδος,
και ἤτις μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶναι και σήμερον ἀκόμη
μία τῶν ἀξιολογωτέρων πόλεων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἐπει-
δὴ ὅμως ἡ ἱστορία τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως δὲν εἶναι ἱκα-
νῶς γνωστὴ καθ' ὅλα τὰ ἐνδιαφέροντα ἰδιαιτέρα περιστατικὰ τῆς,
θέλομεν εἰς τὴν παρούσαν διατριβὴν προσπαθῆσαι νὰ διαπραγμα-
τευθῶμεν περὶ τῆς πόλεως ταύτης, ἐξιστοροῦντες Ἄ. τὴν θέσιν
αὐτῆς· Β'. τὴν ἀρχαιότητα και τὰς διαφορὰς αὐτῆς ὀνομα-
σίας· Γ'. τὰς τύχας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέκυψεν ἐπὶ τῶν βασι-
λέων αὐτῆς και ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων· Δ'. τὴν θρησκευτικὴν
λατρείαν, τοὺς ναοὺς και τὰς παρηγύρεις· Ε'. τὸν βαθμὸν αὐτῆς·
ΣΤ'. τὰ νομίσματα και τὰ μνημεῖα· Ζ'. τὰς μεταβολὰς,
τὰς ὁποίας ὑπέστη ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου
και Η'. και τελευταῖον τὴν ἐρεστώσαν αὐτῆς καιάστασιν.

Α.

Πόλις παράλιος τῆς Μακεδονίας ἡ Θεσσαλονίκη εὐρίσκει-
ται ἠεροδομημένη μέρος μὲν ἐπὶ παραλίου πεδιάδος, μέρος δὲ
ἐπὶ ῥάχεως γεωλόφου ὄρους, ἀνεπαισθητῶς και κατ' ὀλίγον ἀμ-
φιθεατρικῶς ὑψουμένου. Περιτειχισμένη δὲ πανταχόθεν καταλήγει
κατὰ τὴν ἀκρῶρειαν τοῦ γηλόφου εἰς ἀκρόπολιν και αὐτὴν ὠχυ-
ρωμένην και τοσοῦτον μεγάλην, ὥστε οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς
(Κατακουζ. Ἰς. Γ. κ. 94) τὴν ὀνομάζουσι πόλιν μικρὰν ἐμπερι-
χομένην εἰς μεγάλην, σπύλει γὰρ τινι εἴκει μικρᾷ. Μεταξὺ δὲ τῆς
πόλεως και τῆς ἀκροπόλεως εὐρίσκεται τὸ Τσαοὺς μοναστήριον ἢ
μοναστήριον τοῦ Σωτήρος, ἀπολαῦον λαμπροτάτην θέαν ἐφ' ὄλην
τὴν πόλιν, ἐπὶ τὰ πρὸς Ἄν. ὄρη και τὴν Χερσόνησον τῆς Ποσι-

δαίας, ἐπὶ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, περιπεφραγμένον πρὸς Ν. ἀπὸ τὴν Ὀσσαν καὶ τὸν Ὀλυμπον, καὶ πρὸς Δ. καὶ ΒΔ. ἐπὶ τὸ Πιέριον ὄρος, τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ τὴν μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Βεργίας ἐπὶ 15 ὥρῶν πλάτος καὶ 20 ὥρῶν μῆκος ἐπεκτεινομένην πεδιάδα· αὐτὴθεν διακρίνεται τις καὶ τὸ μουσοτρόφον Πιέριον καὶ τὰ περὶ τὴν εὐρὸν Βεργίαν καὶ τὴν ὠραίαν Νιούσαν καὶ τὴν χαριτόδωρον Ἑδέσσαν (Βοδινά) καὶ ἄλλας ἐτι κομποπόλεις, χωρία, ποταμούς, λίμνας, ὄρη κλπ. Ἀπὸ δὲ θαλάσσης καὶ τῆς ΒΔ. πεδιάδος θεωρουμένη ἡ πόλις, φαίνεται ὡς ἥρως μεγάλωστὴ ταυνοθεὶς καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ του βραχίονος ἡρέμα ἐπακουμβῶν. Αὐτὴθεν θεωρουμένη κοσιεῖται ἡ πόλις καὶ διὰ τῆς προσόψεως 30 περίπου τζαμιῶν, (ἐξ ὧν δέκα παλλὰ μεγάλα, καὶ τινα ἐξ αὐτῶν ἐκ Χριστιανικῶν ναῶν εἰς Ὄθωμανικὰ τεμένη μεταβεβλημένα), χριστιανικῶν τινα ναῶν καὶ πολυτελῶν ἰδιωτικῶν εὐρωπαϊκῶς ὀικοδομημένων οἰκιῶν καὶ ἐντὸς δὲ τῆς πόλεως καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ὠραία ὑψικομα δένδρα, πλάτανοι, κυπάρισσοι, λεῦκκι κτλ. κατακομοῦντα αὐτὴν, τῶν ὁποίων ὅμως εἶθε νὰ ὑπῆρχε καὶ πλεονατέρα πληθὺς, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν παρακειμένων λόφων.

Τὴν ἀστρονομικὴν θέσιν τῆς Θεσσαλονίκης διορίζει ὁ Πτολεμαῖος Γεωγρ. Γ, 13. Θεσσαλονίκη μθ' Λγ' μ'. Κεῖται δὲ εἰς τὴν 40° 41' 10" τοῦ βορείου πλάτους, καὶ 20° 28' τοῦ μήκους ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Παρισίων. Ἰδοῦ δὲ διὰ περιέργειαν τί λέγει καὶ ὁ Ὄθωμανὸς γεωγράφος Χατζῆ Κάλφας ('Ροῦμελὴ καὶ Βόσνα, γεωγραφικῶς περιγραφεῖσαι ὑπὸ Μουσταφᾶ Μπέν Ἀπαλλά Χατζῆ Κάλφα, Γερμ. μετάφρ. Ἀμμῆρου, Βιέννη 1812. ἤκμαζε δὲ ὁ Χατζῆ Κάλφας τὸν 12. αἰῶνα.) «Σαλονίκη [Σελανίκη] κεῖται εἰς τὸ ἄκρον κόλπου, ἐκτεινομένου περίπου 100 μίλια ἀπὸ Ν. πρὸς Β. Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχει τριῶν μιλίων περίμετρον καὶ 5 πύλας· ἡ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀπόστασις 287 1/2 μιλίων· ἡ μεγίστη ἡμέρα 15 ὥρ. 1 λ. ἡ ἐλαχίστη 8 ὥρ. 14 λ. Ὁ Ἰδριμ Βαγιαζῆτης καθυπέταξε τὴν πόλιν ταύτην ἤδη τὸ 796 ἔτος· ἀλλὰ πεσοῦσαν πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπύστων, λέγει ὁ Ὄθωμανὸς γεωγράφος, τὴν καθυπέταξε πάλιν Σουλτᾶν Μουράτης ὁ Β' τὸ 801 ἔτος· εἰς τὸν λιμένα δύναται νὰ ἀγκυροβολήσῃσι περὶ τὰ 300 πλοῖα· ὁ πρῶτος δικαστὴς τῆς Θεσσαλονίκης ὑπῆρξεν ὁ Ἀραβζαδὲ Ἀδερτουχ ἐφένης, οἰκοδομησας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Τζαμιον. Τὸ ὕδωρ τῆς Θεσσαλονίκης φέρεται δι' ὑπογείων ὀχετῶν ἀπὸ τοῦ ἡμισείας ἡμέρας ὁδὸν ἀπέχοντος ὄρους Χορτάτου, κειμένου ΒΔ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπὶ τῆς

κορυφῆς τοῦ ὄρους εὐρίσκονται λίμναι, αἱ ὁποῖαι παγόνουσαι τὸν χειμῶνα προσφέρουσι πάγον εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν, ἀγαπητὸν δῶρον διὰ τὸ θέρρος. Ἄλλο ὕδωρ τῆς πόλεως εἶναι τὸ Γενί σου. Ἡ Θεσσαλονίκη διὰ πολλοὺς λόγους δύναται νὰ νομισθῆ τμηματῆς Κωνσταντινουπόλεως, προαγαγοῦσα πολλοὺς ἐνδόξους ἀνδρας. Διὰ ξηρᾶς μεταβαίνει τις ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν πόλιν ταύτην εἰς 13 ἡμέρας, διὰ δὲ θαλάσσης μέχρι μὲν τῶν παραλιῶν τῆς Κασσάνδρας 250, ἐκείθεν δὲ εἰς Θεσσαλονικὴν 100, τὸ ὅλον 350 μίλια.

Καὶ οὕτω μὲν ὁ Χατζῆ Κάλφας ἐκτείνεται δὲ ἡ πόλις ἕως εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, τὸν ὁποῖον οἱ μὲν ἀρχαῖοι ὠνόμαζον Θερμαϊκὸν, οἱ δὲ νεώτεροι κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης· ὁ κόλπος δὲ οὗτος τοῦ Αἰγαίου πελάγους, παρεισδύων εἰς τὴν ξηρὰν ἐπὶ μῆκος πλέον τῶν 30 λευγῶν ἀπὸ τοῦ Καναστραίου ἀρωτηρίου, καὶ προσφέρων ἄνισον πλάτος ἀπὸ 12 ἕως 15 λευγῶν, συνιστᾷ ἐνώπιον τῆς Θεσσαλονίκης δεξαμενὴν ἢ ὄρμον ἰκανῶς εὐρύχωρον, διαπνεόμενος συνήθως καὶ μάλιστα τὸν ἰούλιον ἀπὸ πρῶτας μέχρις ἐνάτης ὥρας κατὰ τὸν ἱστορικὸν Καμηνιατὴν ὑπὸ ὕγεστάτου διακολλίου ἀνέμου [τοῦ ἐμβάτου], πνέοντος ἀπὸ τῶν ἐξοχῶν τοῦ τὰς μεσημβρινᾶς τοῦ κόλπου ἀκτᾶς ἐπιστέφοντος Ὀλύμπου. Κωνσταντῖνος δὲ ὁ μέγας, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ζώσιμον [ἱδλ. Β. σ. 680], ἐπὶ τῆς εἰς τὴν πόλιν ταύτην διατριβῆς του κατεσκευάσεν ἐνταῦθα καὶ λιμένα, τὸν ὁποῖον, λέγει ὁ Ζώσιμος, δὲν εἶχε πρότερον ἡ πόλις, καὶ ὅστις ἐμπύξησε τὸ ἐμπορίον καὶ ἐπλούτισεν αὐτήν. Εἶχε δὲ πρὸς τούτοις ἡ πόλις καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ὅτι ἐκεῖτο ἐπὶ μεγάλης Ῥωμαϊκῆς λεωφόρου [Στράβ. Ζ. σ. 322 Α.], ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου, καὶ διερχομένης τὴν Μακεδονίαν μέχρι τῆς Θράκης ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ἑβρου καὶ καλουμένης ὁδοῦ Ἰγνατία. Κεῖται δὲ καὶ εἰς χώραν εὐφορον καὶ πλουσίαν, ποτιζομένην πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ πολλῶν ρυάκων. Πρὸς Β. δὲ πέραν τοῦ ὄρους εὐρίσκονται εὐρυχωρότατοι λιμῶνες καὶ δύο μεγάλαι λίμναι λίαν ἰχθυώδεις. Πρὸς δὲ δυσμᾶς ὠραία πεδιάς ἐκτείνεται μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ὄρους, ποτιζομένη ὑπὸ πολλῶν ρυάκων καὶ ὑπὸ ποταμοῦ ὀνομαζομένου Γαλλικός [Ἐχέδαρος]. Μακρύτερον δὲ ἀκόμη εὐρίσκομεν ἀχανῆ πεδιάδα, ποτιζομένην ἀπὸ τὸν μέγαν ποταμὸν, τὸν σήμερον μὲν Βαρδάρην, τὸ πάλαι δὲ Ἀξιὸν λεγόμενον, καὶ μάλιστα ὑπὸ μὲν τοῦ Ὀμήρου μετὰ τὸ ἐπάνωμον θαυδύτης, εὐρυρέων, εὐρυρέθρος καὶ οὐ κάλλιστον ὕδωρ ἐπιχέσθαι αἶαν κοσμοῦμενον, ὑπὸ δὲ τοῦ Στράβωνος ψυχρῶς θολερὸς ἐπονομαζόμενον. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν ᾖ, ὁ ποταμὸς

οὔτος, πηγάζων ἀπὸ τῶν πρὸς Β. τῆς Μακεδονίας ὄρεων καὶ κατὰ τὸν ῥοὺν αὐτοῦ δεξιόμενος ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τοὺς σημαντικωτέρους τῆς χώρας ποταμούς, ἀποκαθιστᾷ τὰς ὁποίας διαρρέει πεδιάδας προσφορωτάτας νομάς ἢ καλλιεργισίμους γαίας, εὐφορωτάτας εἰς σίτον. Ἀπέχουσα δὲ ἡ Θεσσαλονίκη τρεῖς ἕως τέσσαρας ὥρας ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Ἀξιοῦ ἀπέχει ἑννέα ἕως δέκα λεύγας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Πέλλας, ἠρημαμένης ἤδη καὶ παριστανούσης μόνον λείψανά τινα εἰς τὴν ἕλως, καὶ ὀνομαζομένης κατὰ τὸν Λουκιᾶν Ὀλστένσιον καὶ τὸν Κριτόβουλον τὰ παλατίσια ἤτοι τὰ μικρὰ παλάτια. Ἡ δὲ πόλις τῆς Βεργίας ἀπέχει 16 ἢ 17 λεύγας ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, χωρὶς νὰ παρεμπίπτῃ κανὲν ὄρος μεταξὺ ταύτης καὶ ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὰ ὄρη φαίνονται μάλιστα πανταχόθεν τῆς Θεσσαλονίκης.

Θέσις τοσοῦτον χαρίεσσα καὶ εὐφορᾶς εἴλκυσε κατοίκους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη αἰώνων, καὶ κατὰ μὲν Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἡ πόλις ὀνομάζετο Ἀλία, ὡς ἐπὶ τῆς θαλάσσης κειμένη· ἀλλὰ τὸ γνωστότερον αὐτῆς ἀρχαῖον ὄνομα εἶναι Θέρμη, ἀφ' οὗ καὶ κόλλος Θερμαϊκός (Στραβ. βιβλ. Ζ.). Κατὰ τὸν Θουκυδίδην [Α'] καὶ Ἡρόδοτον (Ζ, 427) ἐκστρατεύων ὁ Ξέρξης κατὰ τῆς Ἑλλάδος διήλθε διὰ τῆς Θέρμης, ὅθεν καὶ ἐβλεπεν οὖρας τὰ Θεσσαλικά, τὸν τε Ὀλυμπον καὶ τὴν Ὀσσαρ μεγάλην ἑπερμῆκα ὄντα. Κυριευθεῖσα δὲ ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων παρεδόθη πάλιν μετέπειτα εἰς τὸν Περδίκκην (Θουκυδ. βιβλ. Α καὶ Β'). Κατὰ δὲ τὸν Γέζτζην [χιλ. κεφ. 316] ἡ Θέρμη κατ' ἀρχαίαν μὲν ἦτο χωρίον, ἀνυψώθη δὲ ἔπειτα εἰς ἀξιόλογον πόλιν· ὁ Σκύλαξ ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὸ ἐπίθετον πόλις, Θέρμη πόλις. Κάσσανδρος δὲ ὁ τοῦ Ἀντιγόνου ἐπηύξησεν αὐτὴν μεγάλως, ἀποικίσας εἰς αὐτὴν τοὺς κατοίκους πλησιοχώρων τινῶν πόλεων, καὶ τιμήσας αὐτὴν, ὡς λέγει ὁ Στράβων μὲ τὸ ὄνομα Θεσσαλονίκη, ὡς ὀνομάζετο ἡ σύζυγος αὐτοῦ καὶ ἀδελφὴ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου. Στέφανος ὁμοίως ὁ Βυζάντιος πιστεύει, ὅτι αὐτὸς ὁ Φίλιππος μετωνόμασε τὴν πόλιν ταύτην Θεσσαλονίκη, ὡς ὀνομάζετο καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, εἰς ἀνάμνησιν νίκης, τὴν ὁποίαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐκέρδησε κατὰ τῶν Θεσσαλῶν. Ἡ δὲ τῆς νίκης εἰκὼν, ἡ κεχαρμένη ἐπὶ πολλῶν νομισμάτων τῆς Θεσσαλονίκης, παρασταίνει οὕτως εἰπεῖν τὴν γενεαλογίαν τῆς πόλεως καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀνόματος αὐτῆς.

Γ.

Ἡ πόλις Θέρμη, ὀνομασθεῖσα μετέπειτα Θεσσαλονίκη, ὑπήγετο εἰς τὰ σκῆπτρα τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Θεμελιωτῆς δὲ καὶ πρῶτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων ὑπῆρξεν, ὡς γνωστὸν, ὁ Κάρανος ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ἡρακλειδῶν· ἔσχε δὲ μέγαν ἀριθμὸν διαδόχων, τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος ὀνομάζετο Περσεὺς, ἠττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, στρατηγούτων Παύλου τοῦ Αἰμιλίου κατὰ τὸ 168 πρὸ Χριστοῦ. Τότε οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου τῶν Μακεδόνων εὗρον εὐνοϊκοὺς τοὺς Ῥωμαίους· παρεχωρήθη ὥστε οἱ Μακεδόνες νὰ μένωσιν ἐλεύθεροι, κύριοι τῶν πόλεων καὶ γαιῶν αὐτῶν, νὰ κυβερνῶνται δὲ καὶ αὐτονόμως, ἐκλέγοντες κατ' ἔτος νέους ἀρχοντας ἢ πολιτάρχας. Νὰ πληρώωσι δὲ εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ ἡμισυ τῶν φόρων, τοὺς ὁποίους ἐπλήθυναν εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν· ἡ δὲ Μακεδονία νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας, ἐξ ὧν ἐκάστη νὰ ἔχῃ βουλὴν ἀποφασίζουσαν περὶ πάσης ὑποθέσεως. Ἐκάστης δὲ ἐπαρχίας αἱ συνελθεῖσαι νὰ γίνωνται εἰς τὴν πρωτεύουσαν πόλιν, καὶ οὕτως ἡ Θεσσαλονίκη ἀνηγορεύθη πρωτεύουσα τῆς δευτέρας ἐπαρχίας, τῆς περιεχομένης μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Ἀξιοῦ. Ἡ ἐλάττωσις τῶν φόρων καὶ τὸ περὶ ἐλευθερίας ἀρθρον ἐχαροποίησαν πολὺ τοὺς Μακεδόνες, ὀλίγον ἐλπίζοντας τὸ τοιοῦτο· ἀλλ' ἡ διαίρεσις τῆς Μακεδονίας εἰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἤθελαν ἔχει πλέον κανένα σύνδεσμον μεταξὺ τῶν, ἐθιεωρήθη ὑπὸ τῶν φίλων τῆς ἐνόττητος Μακεδόνων ὡς μέσον ἐξασθενίσεως τοῦ ἔθνους.

Καὶ ἡ οὕτως ἔχουσα δὲ ἐλευθερία ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος· διότι τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας κηρυθέντων ὑπὲρ τοῦ Ἀνδρίσκου, ὅστις ἔλεγεν ἑαυτὸν ἀπόγονον τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, καὶ μετέπειτα ὑπὲρ ἄλλου τινὸς ἐπιχειρηματίου, ὅστις ὀνόμασεν ἑαυτὸν Ἀλέξανδρον, ἡ Μακεδονία κατήντησεν ἐπαρχία τῆς Ῥώμης, δηλονότι μετεχειρίσθησαν αὐτὴν ὡς κατὰκτησιν καὶ πρῶτον μὲν ὑπέκυψεν εἰς ἐπάρχους, τινῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρει νομίσματα ὁ Κ. Πηλλερῖνος (Μέρ. Α' σελ. 178), μετέπειτα δὲ οἱ ἐπαρχοὶ ὀνομάσθησαν ἀνθύπατοι. Λούκιος δὲ ἡ Λεύκιος Πείσων, ὁ πενθερὸς τοῦ Καίσαρος, κατεβάσανισε τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, κυβερνήσας αὐτὴν διὰ τριῶν ἐτῶν. Κατ' αὐτοῦ ὠμίλησεν ὁ Κικέρων σφοδρότατον λόγον καὶ κατάρθρωσε νὰ ἀνακληθῇ ὁ Α. Πείσων διὰ δόγματα τῆς Συγκλήτου. Διάδοχος τοῦ Πείσωνος ὑπῆρξεν ὁ Κόϊντος Ἀγχάριος (Q. Ancharius).

Ἐπὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου πάλιν ἡ ἐπαρχία τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξε μία ἐκ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὁ Μονάρχης οὗτος παρέχωρησεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Μακεδονία, ἐπαρχίαι ὑποκειμένου εἰς τὸν λαόν, ἐδόθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριον, ἀπαλλαγείσαι τῆς κυβερνήσεως τῶν ἀνθυπάτων, κατὰ τῆς τυραννίας τῶν ὁποίων λίαν ἐγόγγυζον. Κλαύδιος δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ παρέδωκε πάλιν τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ.

Δὲν γνωρίζομεν τὴν σειρὰν τῶν ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Ῥωμαίων κυβερνησάντων τὴν Μακεδονίαν. Ὀλίγων τινῶν μόνον διεσώθησαν τὰ ὀνόματα ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Τύλλιος Οὐάβρων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἦτο ἀνθύπατος τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας (PROCOS. PROVINCIAE MACEDONICAE). Σέξτος δὲ Τάδιος ὑπῆρξεν ὑποστράτηγος τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας (LEG. PRO. PR. PROV. MAC.) εἰς ἀόριστον ἐποχὴν (ἐκ τῆς Συλλ. ἐπιγραφ. σ. 476. ἀρ. 5.). Εἰς ἄλλην δὲ ἐπιγραφὴν, εὑρεθεῖσαν εἰς Ἀγκυραν καὶ ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Μουρατορίου (Βικ. 736 ἀρ. 4.) ἀναφέρεται Πούβλιός τις Πομπώνιος Σεκουδιανός, δευτερεύων ἀντιστράτηγος τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Σεβαστὸς, γενικὴν, ὡς γνωστὸν, καὶ οὐχὶ ἰδιάζουσιν εἰς τὸν Αὐγούστον.

Εὐρίσχομεν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ὀνόματα καὶ ἄλλων ἀρχόντων ὀνομαζομένων Ἐπαρχῶν. Ὁ Κ. Πελλερίνος, εἰς τὴν συλλογὴν του μνημονεύει τινῶν τὰ ὀνόματα (τόμ. Α. εἰκ. 29.) ἀπαντῶνται δὲ ἐπὶ ἀργυρῶν μεταλλίων, κεχαραγμένων ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας.

Εἶχε δὲ ἡ ἐπαρχία αὕτη ταμίαν ἢ γενικὸν εἰσπράκτορα (*quaestorem*) διὰ τὰ εἰσπράττη τοὺς φόρους (Πελλερ. Α, 176). Εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα Κοίντου Αἰσίλλα, ἀναγινωσκόμενον ἐπὶ ἀργυροῦ μεταλλίου μὲ τράπεζαν καὶ ἄλλα σύμβολα ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἔργον τοῦ ταμίου. Ὁ Κικέρων ἐπὶ τῆς ἐξορίας του ὑπὸ τῆς φιλίας τοῦ Κλαυδίου διέτριψε καιρὸν τινα εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου κατόκησεν εἰς τὸ κατάστημα τοῦ ταμίου. *Thessalonicam in quaestorium perduxit*. Ἡ δὲ διοίκησις τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ἰδίως διευθύνετο ὑπὸ ἀρχόντων ὀνομαζομένων *Πολιτάρχαι*. Εἰς τὴν κατὰ τοῦ Παύλου καὶ Σύλλα διεγευθεῖσαν ἐν Θεσσαλονίκῃ στάσιν ἔσυρον Χριστιανούς τινας ἐνώπιον τῶν πολιτάρχῶν «ἔσυρον τὸν Ἰάσονα καὶ τινὰς ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς ΠΟΛΙΤΑΡΧΑΣ» (Πράξ. Ἀποσ. κεφ. 17 ἐδ. 6.) Εὐρίσκειται δὲ

τὸ ὄνομα *Πολιτάρχης* καὶ ἐπὶ τῶν μαρμάρων τῆς πόλεως ταύτης· οὕτως ἐπὶ τμήματός τινος ἀναγινώσκειται ΠΟΛΙΤΑΡΧΟΥ ΜΑΡΚΟΥ. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐπέμφθησαν εἰς Παρισίους τὸ 1746 ὑπὸ τοῦ Κ. Germain Γαλλικοῦ προξένου. Ἡ δὲ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, διετέλει διοικουμένη ὑπὸ Συγκλήτου, ὅθεν καὶ ἐπὶ τῶν ταραχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξεργάγησαν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος μεταξύ τῶν δύο Ἀνδρονίκων, ὁ Καντακουζηνός (Ις. Α' κεφ. 31.) ἀναφέρει Σύγκλητον καὶ Συγκλητικούς τῆς πόλεως ταύτης.

Δ'.

Ἡ μεγαλόπολις Θεσσαλονίκη ἐλάτρευε πολλοὺς θεοὺς καὶ ἐτίμησε μὲ δημοσίαν λατρείαν πολλοὺς Αὐτοκράτορας.

Ὁ Ἡρακλῆς, νομιζόμενος γενάρχης τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἐλατρεύετο ἰδίως εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Καθιέρωσαν δὲ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλὰς πόλεις, ὀνομασθείσας διὰ τοῦτο Ἡρακλείας, καὶ ὁ θεὸς οὗτος καὶ τὰ σύμβολα αὐτοῦ, ὡς ὁ ἅετος καὶ ὁ δρυῖνος στέφανος, φαίνονται ἐπὶ πολλῶν νομισμάτων.

Καὶ ὁ Ἀπόλλων δὲ παριστάνεται ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος διὰ τοῦ δαφνίου στεφάνου καὶ τοῦ τρίποδος. Ἄλλ' οἱ Κάβειροι (Πλούτ. εἰς Ἀλέξ.), τῶν ὁποίων ἡ λατρεία προήλθεν ἀπὸ τῆς Φοινίκης, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐλατρεύοντο ἰδίως ἐν Σαμοθράκῃ τῇ νήσῳ, φαίνονται συχνότατα ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ ἄλλων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Φίλιππος, ὁ πατὴρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐμνήθη τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων, καὶ τὴν τιμὴν ταύτην πολὺ ἐφιλοτιμοῦντο ν' ἀπολαύσωσιν οἱ τελευταῖοι βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας. Κάβειρός τις εἶχε ναὸν ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ πολλάκις εἰκονίζεται φέρων σφύραν εἰς τὴν χεῖρα ὡς ὁ Ἰφαιστος· ἐνίοτε δὲ εἰκονίζεται ἡ ΝΙΚΗ, τὸ σύμβολον τῆς πόλεως, φέρουσα Κάβειρον· ἄλλοτε πάλιν εἰκονίζεται Κάβειρος ὄρθιος ἐντὸς ναοῦ. Πολλάκις δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐρίσκειται γεγραμμένον κεφαλαίοις γράμμασι ΚΑΒΕΙΡΟΣ.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐτέλει καὶ ἀγῶνας εἰς τιμὴν τῶν θεῶν· τὰ ΟΛΥΜΠΙΑ εἰς τιμὴν τοῦ Διός· τὰ ΑΚΤΙΑ καὶ τὰ ΠΥΘΙΑ εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· τὰ ΚΑΒΕΙΡΙΑ εἰς τιμὴν τῶν Καβείρων. Ἐτέλει δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Πύθια εἰς τιμὴν τῶν Καβείρων. Οὕτως ἀναγινώσκομεν εἰς αὐτόνομόν τι νόμισμα τῆς συλλογῆς τοῦ Κυρίου Πελλερίνου (Φυλλ. Α. εἰκ. 38) ΚΑΒΕΙΡΙΑ ΠΥΘΙΑ. Ὅλοι δὲ οὗτοι οἱ ἀγῶνες εἰκονίζονται ὅτε μὲν διὰ καλπῶν κα

ἄλλων πολυτίμων ἀγγείων, τὰ ὅποια ἐδίδοντο βραβεῖα εἰς τοὺς νικητὰς, ὅτε δὲ διὰ στεφάνων καὶ ἄλλων συμβόλων.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες εἰς τὴν παρακμὴν των, δὲν περιορίσθησαν εἰς μόνων τῶν θεῶν τὴν λατρείαν· δὲν ἄφησαν παραπονημένους οὐδὲ τοὺς Αὐτοκράτορας τῆς Ῥώμης, οἱ ὅποιοι ἦσαν αἱ ἐπίγειοι κραταιαὶ δυνάμεις. Ἀνήγειραν ναοὺς εἰς τιμὴν τῶν Αὐτοκρατόρων, καὶ ἐνόμιζον ἐντιμὸν τὴν ἐπωνυμίαν *Νεωκόροι*, ἢ ἐπιστάται τῶν ναῶν τούτων. Ἄλλ' ἢ ἐπωνυμία αὕτη, τὴν ὁποίαν μὲ ζῆλον ἐφιλοτιμοῦντο οἱ λαοὶ ἢ ἀπολαύσωσιν, ἐχορηγεῖτο μόνον διὰ δόγματος τῆς Συγκλήτου, καὶ οὕτως ἐχαλιναγωγεῖτο ὅπως οὐκ ἦν χαμερπὴς κολακεία τῶν πόλεων καὶ τῶν λαῶν. Καὶ ὅμως καὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, δὲν ἔθετον πλέον ὄρια εἰς τὴν κολακείαν των· ἀπήλασαν λοιπὸν καὶ τρίτην φοράν τὴν ἐπωνυμίαν *Νεωκόροι* (Πελλ. τ. Α. σ. 332). Ἐπὶ νομίσματος τοῦ Γαλλικανοῦ ἀναγινώσκεται «*ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΟΛΩΝΙΑ Γ. ΝΕΩΚΟΡΟΣ*». Εἰκὼν δὲ τοῦ νομίσματος εἶναι ἡ προτομὴ τῆς πόλεως, φέρουσα εἰς μὲν τὴν δεξιὰν Νίκην, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν κέρας τῆς Ἀμαλθείας. Ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ χρόνων τῆς Αὐτοκρατορικῆς κυριαρχίας οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονικῆς ἐτέλουν ἀγῶνας εἰς τιμὴν τῶν δεσποτῶν αὐτῶν. Διότι ἐπέκειντο ἐπὶ σπανίῳ τινὸς νομίσματος τῆς συλλογῆς τοῦ Κ. Πελλερῖνου τὰς κεφαλὰς Μ. Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ καὶ τὴν τῆς Ὀκταθείας μὲ τὴν λέξιν *ΑΓΩΝΟΘΕΣΙΑ*, σημαίνουσαν τοὺς δημοσίους ἀγῶνας (Mus. Theup. σελ. 1052), καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας Γορδιανοῦ τοῦ Εὐσεβοῦς ἐώρτασαν καὶ ἀγῶνας εἰς τιμὴν τῶν Καϊσάρων τὰ *ΚΕΣΑΡΙΑ*, μὲ σύμβολον τὴν κάλπην. Ἐώρτασαν δὲ καὶ τὰ *ΒΠΙΝΙΚΙΑ*, εὐχαριστήρια τῆς λαμπρᾶς νίκης, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτὸς Γορδιανὸς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ πενθεροῦ του Μισιθέου ἐκέρδησε κατὰ τοῦ Σαπύρου βασιλέως τῶν Περσῶν, ἐρημώσαντος ἐπαρχίας τινὰς τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ Θεσσαλονικὴ κατεσκεύασε καὶ ἵπποδρόμιον διὰ τοὺς δημοσίους ἀγῶνας. Εἶναι γνωστὰ τὰ ἱστορούμενα περὶ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἁγ. Ἀμβροσίου καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου (Κούμ. ἱστορ. τ. ἀνθρ. πράξ. τόμ. Γ. σ. 478). Εἰς τὸ ἵπποδρόμιον ἦτο συνηγμένος ὁ λαὸς, ὅτε κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος ἤρχισε σφαγὴ, διαρκέσασα τρεῖς ὥρας, καθ' ἣν ἐσφάγησαν κατὰ τινὰς μὲν ἐπτακισχίλιοι ἄνθρωποι ἄνευ διακρίσεως γένους ἢ ἡλικίας, κατὰ τινὰς δὲ καὶ δεκαπεντακισχίλιοι. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην θαυμάζομεν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος

τὴν μετάνοιαν καὶ τοῦ ἐπισκόπου τὴν μεγαλοπρεπῆ σταθερότητα.

Οἱ ἀγῶνες, τὰ ἵπποδρόμια, εὐρίσκονται εἰκονισμένα ἐπὶ νομίσματος τῆς Θεσσαλονικῆς ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Κ. Πελλερῖνου, κεχαραγμένον ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Νέρωνος. Φαίνεται δὲ ἵππος ἀθλοφόρος, φέρων εἰς τὸ στόμα κλάδον φοίνικος.

Ὡς πλουσία καὶ ἰσχυρὰ, εἶχεν ἡ Θεσσαλονικὴ προσδιωρισμένον εἰς θεάματα καὶ ψυχαγωγίαν τῶν πολιτῶν καὶ ἀμφιθέατρον, ἐνθα παριστάνοντο καὶ μονομαχίαι, ὡς ἐπέκειντο ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγ. Δημητρίου, μαρτυρήσαντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Ἡρακλέους τὸ 290 Μ. Χ.

Ἐσυνήθιζον δὲ αἱ πόλεις νὰ ἐγχαράττωσιν ἐπὶ τῶν μνημείων τὸν ἀριθμὸν τῶν πανηγύρεων, τὰς ὁποίας ἐώρτασαν ἢτοι εἰς τιμὴν τῶν θεῶν ἢ εἰς τιμὴν τῶν Αὐτοκρατόρων. Ἐπὶ τοῦ νομίσματος τοῦ Γαλλικανοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, καὶ τὸ ὁποῖον ἐχαράχθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς τρίτης Νεωκορίας τῆς πόλεως, φαίνεται ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐδάφους τὸ γράμμα Δ ἐπάνω βωμοῦ. Ἐπὶ ἄλλου δὲ νομίσματος τῆς Σαλωνίνης, καὶ αὐτοῦ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Κ. Πελλερῖνου, φαίνεται κάλπη μεγάλη, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται γεγραμμένον ΠΥΘΙΑ· ἐπέκειντο δὲ εἰς μὲν τὴν κάλπην κλάδον φοίνικος, ὑποκάτω δὲ τὸ γράμμα Δ. Οἱ ἀριθμητικοὶ οὗτοι χαρακτῆρες σημαίνουσι τὴν τετάρτην πομπήν, ἣτις ἐτελέσθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Κ. Πελλερῖνος ἔχει καὶ ἄλλο νόμισμα τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἀμφιπόλεως, παριστάνον ναὸν μὲ τὸ γράμμα Γ, σημαῖνον ὡς φαίνεται τὸ αὐτό.

Ε.

Θέλομεν ἤδη πραγματευθῆν περὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῶν διαφορῶν πολιτικῶν ἢ ἐκκλησιαστικῶν ἐπωνυμιῶν τῆς μεγαλοπόλεως Θεσσαλονικῆς, ἔτι δὲ περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ ὄλβου αὐτῆς.

Ἡ μεγαλόπολις αὕτη Θεσσαλονικὴ ὑπάρχει εἰκοσιν ἤδη αἰῶνας λαμπρὰ, ζηλωτὴ καὶ περιάνυμος. Ὁ Ῥωμαῖος ἱστοριογράφος Λίβιος ὀνομάζων ἐν βιβλ. 45, 30 *celeberrimas urbes*, περιφανεστάτας πόλεις, τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὴν Κασσάνδρειαν, λέγει ἐν βιβλ. 45, 29 καὶ 44, 45 ὅτι ἡ Θεσσαλονικὴ μετὰ τὴν ἦταν τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν, τῆς Μακεδονίας εἰς δύο πρώτον διαιρεθείσης, ὀνομάσθη μητρόπολις τῆς δευτέρας μερίδος, ἐκ φύσεως προορισθεῖσα νὰ ἦναι κυρίαρχος τῆς Μακεδονικῆς θαλάσσης. Ἀντίπατρος δὲ ὁ Θεσσαλονικεὺς, ποιητὴς ἀκμάσας ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως (Ἀνθολ. ἐλλ.

Λειψ. τ. Β. σ. 98. ἐπιγρ. 17) ὀνομάζει τὴν Θεσσαλονικὴν μητέρα πάσης Μακεδονίας: « Σοί με, Θεσσαλονικὴς σκυληρὴς, Θεσσαλονικη, Μήτηρ ἢ πάσης πέμψε Μακεδονίας ». Δίων δὲ ὁ Κάσσιος βιβλ. 41, 43. διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι πολλοῦ λόγου ἀξία ἦτο ἡ Θεσσαλονικη (χρηματίασα καταφύγιον καὶ τοῦ ἐξορίστου Κικέρωνος) καὶ ἐπὶ τοῦ μεταξὺ Πομπηίου καὶ Ἰουλίου Καίσαρος ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τὸ 49 καὶ 48 ἔτος πρὸ Χ. γ., καθ' ἣν καιρὸν ὑπῆρξε καθέδρα τῶν πατριαστῶν τοῦ Πομπηίου, τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου, καὶ ὀρηκτήριον ἐξ οὗ διοργανίζετο ὁ κατὰ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος πόλεμος. Καὶ εἰς τὸν ἐπερχόμενον δὲ τὸ 42 πρὸ Χ. γ. ἐμφυλίον πόλεμον μεταξὺ Βρούτου καὶ Κασσίου ἐξ ἑνὸς, καὶ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ ἐξ ἄλλου μέρους ἡ Θεσσαλονικη καὶ ἡ Λακεδαιμῶν συνεπατρίασαν μὲ τὸν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανόν, ὡς δυνάμεθα ὁρθῶς νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ Πλουτ. Βρούτ. κεφ. 46. « Ἐκ τούτου μὲν . . . ὑπέσχετο (ὁ Βρούτος) καλῶς ἀγωνισαμένους δύο πόλεις εἰς ἀρπαγὴν καὶ ὠφέλιαν ἀνήσειν, Θεσσαλονικὴν καὶ Λακεδαιμόνα. »

Ἄς ἴδωμεν ἤδη τὴν ἀκολουθίαν τῶν αἰῶνων μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν.

Αἰὼν Α'. Τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων αὐτῆς ὀλίγον μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν μαρτυρεῖ ὁ *Στράβων Γεωγρ. Ζ, 7. 4.* λέγων: « Θεσσαλονικείας, Μακεδονικῆς πόλεως, ἢ νῦν μάλιστα τῶν ἄλλων εὐανδρεῖ. »

Αἰὼν Β' *Λουκιανὸς ἐν βιβλίῳ Λουκιὸς ἡ ὄνος, 76.* « Πόλεως τῶν ἐν Μακεδονίᾳ τῆς μεγίστης, Θεσσαλονικῆς. »

Αἰὼν Γ'. καὶ Δ'. *Πρακτικὰ τῆς Σαρδικῆς συνόδου (ἔτ. 347).* « Ἀέτιος ἐπίσκοπος Θεσσαλονικῆς εἶπεν: οὐκ ἀγνοεῖτε, ὅποια καὶ πῆλιξ τυγχάνει ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις ». Πρόσθετε καὶ ἐκ τῆς ὑπ' Ἀνώνμου τινὸς παγκοσμίου ἐκθέσεως παρὰ Οὐδσονίῳ ἑλλ. γεωγρ. Τόμ. Γ. σ. 13. « Ἐχει δὲ ἡ Μακεδονία λαμπρὰν πόλιν, τὴν Θεσσαλονικὴν, ἣτις καὶ αὐτὴ μίᾳ ἐκ τῶν πρωτίστων ἐστί. » *Habet civitatem splendidam, Thessalonicam, quae est et ipsa una eminentium.*

Αἰὼν Δ'. καὶ Ε'. *Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱστορ. Β, 17.* « Θεσσαλονικὴ πόλις ἐστὶ μέγιστη καὶ πολυάνθρωπος. »

Αἰὼν Ζ'. Η'. *Ψευδοϊωάννης ἐν βίοις ἁγίων ὀκτωβρ. 8. σ. 124.* κεφ. 58. « Τῆς περιφανοῦς Θεσσαλονικῆς. »

Αἰὼν Η'. καὶ Θ'. *Ἀραστάσιος Βιβλιοθηκάρχιος ἐν ἱστορ. σ. 161.* Thessalonica, magnae civitatis, quae est in Illyrico. (τὸ 782 ἢ 783).

Αἰὼν Θ'. καὶ Ι'. *Ὁ Καμηριάτης περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἀλώσεως κεφ. 4.* « Πόλις μεγάλη τε καὶ εὐρεῖα » 7. « τῶν ἄλλων πόλεων ἀσυγκρίτως ὑπερτερούσα. » *Βίοι ἁγίων μητὸς Μαίτου τ. 6. σ. 738.* « Ἐν τῇ λαμπροτάτῃ πόλει Θεσσαλονικῆ. »

Αἰὼν ΙΑ'. *Ὁ Φουλγέριος ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, τῷ ἐπιγραφομένῳ Κατορθώματα τῶν Φράγκων προσκυνητῶν ἔτ. 1097* κεφ. 3. urbem Thessalonicam, bonis omnibus abundantem, πόλιν ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν ἐρίθουσαν. »

Αἰὼν ΙΒ'. *Ἄννα Κομνηνὴ (βιβλ. Β. σ. 60* ἔκδ. Παρισ.) « μέγιστην Θεσσαλῶν πόλιν. *Τιμαρίων* « τὴν περιπεστον Θεσσαλονικῆν ». *Εὐστάθιος* « ἐνταῦθα, ὅπου τὸ μέγχα καὶ κάλλιστον ἡμῖν κατάλυμα (ἡ Θεσσαλονικῆ) τῆς βιωτικῆς ὁδοῦ ἀπεκλήρωθη. καὶ ἐν τῷ εἰς τὸν ἁγ. Δημήτριον ἐγκομιῶν κεφ. 52 λέγει ὁ αὐτός: « Γλαφυρὸν οὕτω καὶ βαθύ τῆς πόλεως λήϊον ἔνοον τὴν πόλιν αὐτήν. Ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς Νορμαννικῆς ἀλώσεως παραγρ. 6. « Τὴν ἐν ταῖς ὑπ' οὐρανὸν πόλεσι πάνυ λαμπρὸν φαίνουσαν Θεσσαλονικῆν. » Ὁ αὐτὸς αὐτῷ παραγρ. 134. Οὐ γὰρ πόλις ἦν ἀπλῶς (ἡ Θεσσαλονικῆ) ἀλλὰ μακάρων γῆ. Ὁ *Ῥόβερτος Δεμόντης* ἔτ. 1180 « et dedit (Μανουὴλ Αὐτ.) ei honorem Thessalonicensem (δηλαδὴ titulum regis Thessalonicensis) quae est maxima potestas regni sui post civitatem Constantinopolitanam.

Αἰὼν ΙΒ'. καὶ ΙΓ'. *Νικήτας εἰς Ἀνδρόν. Κομρ. Α, 7.* « Τὴν λαμπρὰν ἐπὶ πόλεσι Θεσσαλονικῆν. » Ὁ αὐτὸς αὐτῷ Β, 1. « Λογίμη Θεσσαλονικῆ. » Ὁ αὐτὸς εἰς *Ἀλέξιον Ἰσαὰκ* τοῦ Ἀγγέλου ἀδελφόν Β, 4. « Τῆς λαμπροτάτης πόλεως Θεσσαλονικῆς. » *Ἰωάννης Σταυράκιος* περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγ. Δημητρίου παρὰ *Λεόντι Ἀλλατίῳ* εἰς Γεώργιον τὸν Ἀκροπολίτην κεφ. 8. « Θεσσαλονικῆ δὲ, πόλις αὕτη περιφανῆς καὶ λαμπρὰ, καὶ Μακεδόνων μὲν κορυφή, Θετταλίας δὲ πάσης ὑπερδωμένη καὶ ὑπερέχουσα, παντοδαπαῖς ὀλβίζεται χάρισι καὶ εἶδεςι καλῶν ἀπάντων ἐναγλαΐζεται. »

Αἰὼν ΙΓ'. καὶ ΙΔ'. *Δημήτριος Κυδωνίος ἐν μονοδ. κεφ. 6.* « Μέγεθος, . . . ὥστ' ἐξεῖναι ταῖς μεγίσταις αὐτὴν παραβάλλειν. » *Νικηφόρος Χοῦμος* ἐν τῷ πρὸς Θεσσαλονικεῖς λόγῳ. « Ἡ πόλις μεγάλη μεγαλωστὶ τεταμένη ». *Καρτακούληνδ* ἱστορ. Γ, 93. « Θεσσαλονικῆν, μετὰ τὴν μεγάλην παρὰ Ῥωμαίους, πρῶτην πόλιν ». *Νικηφόρος Γρηγοράς* ἱστορ. Ζ. 6 (ἔτ. 1292—1328) « Μεγάλῃς τε καὶ πολλῷ πλούτῳ ἐρίθουτης ». Ὁ αὐτὸς

αὐτόθι ΗΓ'. 1. «'Εν εὐανδρόσῃ καὶ πολυαριθμῷ πόλει. Νικηφόρος Χοῦμος. Ἐν οὕτῳ μεγάλη πόλις καὶ μυρίων τῶν ἔθνῶν πληθούσῃ».

Αἰὼν ΙΕ'. Ἐν ἔτ. 1430 Μουράτ ὁ Β'. Αὐτοκράτωρ τῶν ὀθωμανῶν παρὰ Ἰωάννῃ τῷ Ἀγαγῶστῃ περὶ τῆς Τουρκ. ἀλωσεως κερ. 17. «Πόλιν τσαούτην καὶ οὕτω κειμένην, τῇ θαλάττῃ τε προσομιλοῦσαν, καὶ πάντα δεξιὰν οὔσαν». Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης βιβλ. Ε. «Μεγάλη τε οὔσα καὶ εὐδαίμων». Ἀμβρόσιος Καμαλδούλιος ἐπιστ. 15, 3. Thessalonicam nobilissimam Graeciae.

Ἐτιμήθη δὲ καὶ μὲ τὸ ὄνομα μεγαλόπολις, μὲ τὸ ὅποσον, ὡς γνωστὸν, ἐτιμῶντο κυρίως μόνον ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι πρόσκειται πάντοτε καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκη. Οὕτω Θεοφάν. Χρονογρ. ἐκδ. Παρις. σ. 389. «Ὅστις καὶ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ μεγαλόπολεως Θεσσαλονίκης διέπρεψεν». Γεώργιος Παχυμέρης εἰς Παλαιολ. σ', 23. «Μεγαλόπολις Θεσσαλονίκη». Νικηφόρος Γρηγοράς Ἱστορ. Β, 2, 1. «Ἔως καὶ αὐτὴν, ἡ τῆς τῶν Μακεδόνων προκάθηται γῆς, ἐχειρώσατο μεγαλόπολιν τὴν Θεσσαλονίκην (ὁ Θεόδωρος, ἐπὶ αὐτοκράτορας, Ἰωάννου Δούκα ἔτει 1222—1254).

Χρηματίασα λοιπὸν ἡ Θεσσαλονίκη, ὡς γνωστὸν, πρωτεύουσα τῆς δευτέρας ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας φέρει τὴν ἐπωνυμίαν Μητρόπολις ἐπὶ τῶν νομισμάτων Γορδιανοῦ τοῦ Εὐσεβοῦς, Οὐαλεριανοῦ, Γαλλιανοῦ καὶ Σαλωνίνης (Γ'. ἑκατοντ.) Κατὰ δὲ τὸν Β' αἰῶνα τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξε κατὰ τὸν Θεοδώρητον «πόλις μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος, εἰς μὲν τὸ Μακεδόνων ἔθνος τελοῦσα, ἡγουμένη δὲ (δηλ. μητρόπολις) καὶ Θετταλίας καὶ Ἀχαΐας καὶ μέντοι καὶ ἄλλων παμπόλλων ἔθνῶν, ὅσα τῶν Ἰλλυριῶν τὸν ἐπαρχὸν ἡγούμενον ἔχει». Εἰς ἀρχαιότεραν δὲ ἐποχὴν, ἐπὶ τῆς δευτέρας Τριανδρίας (42—31 πρ. Χ.) ἡ πόλις αὕτη ἀπέλαυε τὸ πολῦτιμον προνόμιον τῆς ἐλευθερίας, διότι ἀναγινώσκειται ἐπὶ σπανίῳ νομισμάτῳ τῆς Συλλογῆς τοῦ Κ. Πελλερίνου ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βλέπομεν τὴν κεφαλὴν τῆς Ὀκταυίας, γυναικὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, εἰς δὲ τὸ ὅπισθεν αὐτοῦ μέρος ἀναγινώσκειται Μ. ΑΥΤ. ΑΝΤ. Γ. ΚΑΙ. ΑΥΤ. Ὁ τύπος δὲ τοῦ νομισμάτῳ εἶναι Νίκη (Πελλ. Τ. Β. σ. 3.) ὡς φαίνεται δὲ ἡ Θεσσαλονίκη ἀπέλαυσε τὴν ἐλευθερίαν διὰ προστασίας τῆς Ὀκταυίας. Καὶ ὁ Πλίνιος δὲ ὁ ἀρχαιότερος (Φ. Ι. 4. 10. 17.) λέγει, ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη

ἦτο εἰς κατάστασιν ἐλευθερίας ἢτοι αὐτονομίας (liberae conditionis).

Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐαλεριανοῦ, 257 μ. Χ. οἱ Γότθοι, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Θράκην, ἠρήμωσαν τὴν Μακεδονίαν πολιορκήσαντες καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὅποσαν ὁμοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσιν. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὴν πόλιν ταύτην διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ πίστιν τῶν κατοίκων αὐτῆς, τῇ παρεχώρησε τὴν ἐπωνυμίαν Ἀποικία (Κολωνία), ὡς διδάσκουσιν ἡμᾶς δύο νομίσματα, χαραχθέντα εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ φέροντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Γαλλιανοῦ καὶ τὴν τῆς Αὐτοκρατορίας Σαλωνίνης (266 μ. Χ.), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκουμεν ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ. ΜΗ. ΚΟ. Γ. ΝΕ., καὶ ἕτερον δὲ νόμισμα φέρον τὴν κεφαλὴν τοῦ Οὐαλεριανοῦ. Ἡ δὲ πόλις, εὐγνωμονοῦσα πρὸς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν αὐτῆς, ἐτέλεσε δημοσίους θυσίας καὶ ἐπανηγύρισεν ἀγῶνας, παριστανομένους ἐπὶ τῶν νομισμάτων, καὶ ἰδίως εἰς τιμὴν τοῦ Καβείρου, τοῦ προστάτου τῆς πόλεως δαίμονος. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης ἔλαβον τὴν ἀδειαν νὰ οἰκοδομήσωσι ναὸν εἰς τιμὴν τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ νὰ λάβωσι τὴν ἐπωνυμίαν Νεωκόροι τὸ τρίτον, ὡς βλέπομεν ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων νομισμάτων τῆς Συλλογῆς τοῦ Κ. Πελλερίνου διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐαλεριανοῦ ἐπωνομάζοντο Νεωκόροι τὸ δεύτερον.

Ἄλλ' ἐν ταῦθα παρουσιάζεται ζήτημα πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἀποβλέπον τὸ Ῥωμαϊκὸν δημόσιον δίκαιον διότι, ἐπειδὴ ὡς γνωστὸν ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἔδωκεν εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους τὴν ἐπωνυμίαν Ῥωμαῖοι πολῖται διὰ νὰ αὐξήσῃ τὰς προσόδους τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, ποῖον λοιπὸν ὄφελος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἀποικία, τὴν ὅποσαν ἐχορήγησαν εἰς αὐτὴν οἱ Αὐτοκράτορες Οὐαλεριανὸς καὶ Γαλλιανὸς; Φαίνεται βέβαια ὅτι ἡ ἐπωνυμία αὕτη ἐπροσένει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην πολλὰ προνόμια, τὰ ὅποια δὲν εἶχαν καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας. Τοιοῦτον ἦτο ἡ ἐξαιρέσις ἀπὸ τοῦ ἐγγείου φόρου καὶ ἀπὸ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Καὶ Οὐαλεριανὸς μὲν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐχάρισεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οὐχὶ μόνον τὸ τῶν Ἰταλῶν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ τὰ προνόμια ἀκόμη τῆς ἀρχαίας Ῥώμης· τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατόρων Οὐαλεριανοῦ καὶ Γαλλιανοῦ παραχωρηθέντα πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς κατὰ τῶν βαρβάρων γενναίας ἀμύνης ἦσαν ἀναμφιβόλως δίκαια καὶ τιμῆς καὶ ὠφελείας πρόξενα.

Ἐἶδομεν ἤδη, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἐδοξάζετο μὲ τὴν ἐπωνυμίαν

Νεωκόρος, τὴν ὁποίαν μὲ ζῆλον πολλὸν ἐδίωκον οὐχὶ μόνον ἰδιώται, ἀλλὰ καὶ βουλαὶ καὶ πόλεις ὄλαι καὶ ἐπαρχίαι ὀλόκληροι, ἔλαβε δὲ ἡ Θεσσαλονίκη πρῶτον μὲν ἀπλὴν τὴν ἐπωνυμίαν *Νεωκόρος*, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῆς ἀπὸ Γορδιανοῦ τοῦ εὐσεβοῦς (Πελλ. Τ. Β. σ. 285). Ἐπὶ δὲ νομισματός Κοίντου Ἐρεννίου ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν *Νεωκόρος τὸ δεύτερον*. Τὸ τρίτον δὲ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν αὐτὴν ὅτι ἀπεκατέστη Ἀποικία, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν νομισμάτων τοῦ Γαλλικηνοῦ καὶ τῆς Σαλωνίνης.

Τὸ ἐνδοξότερον ὅμως καὶ πολυτιμότερον ἀγλαΐσμα τῆς πόλεως ταύτης εἶναι ὅτι ὑπῆρξεν ἔδρα Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· καθότι Παῦλος ὁ Ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἐκήρυξεν ἐνταῦθα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ ἐσύστησεν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἐγκωμιάζει τὴν πίστιν καὶ τὸ καλὸν παράδειγμα. Ἐσυχροτεῖτο δὲ ἀπὸ τινος Ἰουδαίου « τῶν τε σεβομένων Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγας ». Τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, λέγει ὁ Ἀπόστολος, οὐκ ἐγεννήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφωρίᾳ πολλῇ. Καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς πνεύματος ἁγίου. Ὡστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Αἰαίᾳ. (Α΄ Θεσσαλ. 4, 7).

Ἡ ἐκκλησία δὲ τῆς Θεσσαλονίκης, τοσοῦτον περιφανῆς ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς, ἐφημίσθη οὐχ ἦττον καὶ κατὰ τοὺς ἐφεξῆς αἰῶνας. Ἐτιμήθη δὲ ἀξιολόγως καὶ διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὸν ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ Μαξιμιανὸς κατεδίκασεν εἰς τὸν διὰ λόγῃς θάνατον ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς πόλεως τὸ 303 μ. Χ. Ἦτο δὲ ὁ ἅγιος ἀξιοματικὸς τις ἢ καὶ ἀπλοῦς στρατιώτης, καθοδηγήσας πολλοὺς ἐν Θεσσαλονικίᾳ εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Καὶ ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ εἰς θάνατον αὐτὸν κατεδίκασε· μετέπειτα ὅμως Λεόντιός τις τῆς Ἰλλυρίας ἐπαρχος, ἰαθεὶς ἐκ θαυράτης ἀσθενείας δι' ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου, πρὸς εὐγνωμοσύνην ἀνήγειρεν εἰς τὸν ἅγιον λαμπρὸν ναόν, τιμώμενον ἄλλοτε ὡς γενικὸν ἄστυλον οὐχὶ μόνον τῆς Θεσσαλονίκης ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Μακεδονίας.

Ἐχάραξε δὲ ἡ Θεσσαλονίκη ἐπὶ τῶν μνημείων αὐτῆς τὴν εἰκόνα τοῦ μεγαλομάρτυρος ἑαυτῆς προστάτου, καὶ ὁ κύριος Πελλερῖνος ἐδημοσίευσεν ὀρειγάλινον νόμισμα, τὸ μόνον μέχρι τοῦδε γνωστὸν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐλέπομεν ἐξ ἑνὸς τὴν προτομὴν Αὐτο-

κράτορός τινος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ ὄνομα ΚΩΝΣΤΑΝ, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου, ἐστεμμένον μὲν τὴν κεφαλὴν μὲ φωτὸς στέμμα, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν φέροντος λόγχην, τὸ τοῦ μαρτυρίου ὄργανον, καὶ ἐπιγραφὴν Ἅγιος ΔΙΜΙΤΡΙ. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Αὐτοκράτορος φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τοῦ νέου Κωνσταντίνου, ὅστις μετὰ τῆς μητρὸς του Εἰρήνης ἀποκατέστησεν ἄπλιν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, (Κούμ. ἱστορ. Δ, 138), τὴν ὁποίαν εἶχον ἀπαγορεύσει Λέων ὁ Ἰσαυρος καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος. Ἀναφέρει δὲ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία πολλοὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἐπισκόπους, περιφήμους δι' ἀγιότητα καὶ σοφίαν. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ Θεσσαλονίκη κατέστη μητρόπολις τῆς Ἀνατολικῆς Ἰλλυρίας, πολλὰς ἐπαρχίας περιεχούσης, ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος, καταστάς ἐξαρχος, ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐπὶ τοὺς Μητροπολίτας καὶ τοὺς ἐπίσκοπους τῶν ἐπαρχιῶν τούτων. Οἱ δὲ Πάππαι Δάμασος Β', Λέων Α. καὶ Νικόλαος Α. ἐκλεξάν τοὺς Ἀρχιεπισκόπους Θεσσαλονίκης Ἀποστολικούς αὐτῶν ἐπιτρόπους εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἀνατολῆς. Θεοδόσιος δὲ ὁ Β' διὰ συνταγῆς του παρεχώρησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἀτέλειαν τῶν φόρων διὰ τὸν θαθμὸν αὐτῆς. Καὶ τὴν σήμερον δὲ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ὀθωμανῶν ἢ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκκλησία ἀπολαύει ἰκανὴν ἰσχύν.

Χρηματίσασα λοιπὸν διὰ τῶν ταῦτα προτερήματα περιφανῆς, ἐδοξάσθη ὅμως ἡ Θεσσαλονίκη ἐτι πλέον διὰ τὸν πρὸς τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας ζῆλον αὐτῆς, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργει οὐχὶ μόνον κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς ἀκμῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1. αἰῶνος, ὅστις θεωρεῖται ὡς αἰὼν ἀμαθείας καὶ θαρσαρότητος. Οὕτως Ἰωάννης ὁ Καμηνιάτης, κληρικὸς τῆς ἐκκλησίας ταύτης, μαρτυρεῖ ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἡμαζόν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἡ Ρητορικὴ, ἡ Μουσικὴ, ἡ Νομικὴ καὶ διάφοροι τέχναι, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἦτο ἡ πόλις αὕτη ἐνδιαίτημα πολλῶν νέων σπουδαστῶν, συρρέοντων ἐκ διαφόρων μερῶν. Προήγαγε δὲ καὶ ἐπιστήμονας ἄνδρας ἐκ τῶν πρώτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπει ὁ Θεσσαλονικῆς Ἀρχιεπίσκοπος *Εὐστάθιος*, ἀμάρσας κατὰ τὸ 1180 καὶ θαυμαζόμενος διὰ τὰ ἐξαιρετὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου καὶ εἰς τὸν περιηγητὴν Διονύσιον.

Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν φώτων διάσωσις καὶ εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην αὐτῶν διάδοσις κατωρθώθη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ πολίτου τῆς Θεσσαλονίκης. Διότι Θεσσαλονικεὺς ἦτο καὶ Θεόδωρος ὁ *Γαῖης*, ἐγκρατῆς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῆς Λατινικῆς

γλώσσης. Ἐφημιζέτο δὲ διὰ τὴν εὐφράδειαν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Μουράτου διαβάς εἰς Ἰταλίαν μεταγλώττισεν εἰς τὴν Λατινικὴν τὴν ζῶαν ἱστορίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν Φυτῶν ἱστορίαν τοῦ Θεοφράστου, τὰ Προβλήματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοὺς Ἀφορισμοὺς τοῦ Ἱπποκράτους. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ αἰῶνα ἐφημίσθη καὶ Σημεῖον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης διὰ συγγραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἔμειναν ἀνέκδοτα.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων πεπαιδευμένων τῆς Θεσσαλονίκης, ὅσοι ἐφημίσθησαν, διαπρέπουσι καὶ Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος καὶ Δημήτριος ὁ Κυθῶνιος.

Σ.

Σώζονται δὲ μέγας ἀριθμὸς μνημείων τῆς πόλεως ταύτης, νομισμάτων, ἐπιγραφῶν καὶ οἰκοδομῶν.

Ἐχάραττε δὲ ἡ Θεσσαλονίκη νομίσματα ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας καὶ ἐπὶ ὅλων σχεδὸν τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων ἀπὸ Αὐγούστου ἕως Γαλλιανοῦ. Γνωρίζομεν δὲ ἐκ τῶν νομισμάτων περίπου τεσσαράκοντα δύο κεφαλὰς Αὐτοκρατόρων καὶ τινῶν Αὐτοκρατορισσῶν. Ἐχάραχθησαν δὲ καὶ νομίσματα χωρὶς κεφαλὰς ἡγεμόνων, τὰ ὅποια οἱ ἀρχαιολόγοι νομίζουσι αὐτόνομα. Ἐπὶ τούτων βλέπομεν πρῶτον πλοίου, σημαίνουσαν τὸν λιμένα· συχνότερα δὲ Νίκην, τὸ τῆς πόλεως σύμβολον· σφάνους δρυῖνους μὲν εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς, δαφνίους δὲ εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· ναὸν καὶ ἄγαλμα Καθεύρου· φιάλας καὶ φοῖνικα, σύμβολον τῶν δημοσίων ἀγώνων· ναοὺς διαφορῶς.

Διεσώθησαν δὲ καὶ μέγα πλῆθος ἐπιγραφῶν, ἐὰν καὶ ἔρριψαν πολὺ πλῆθος εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν προσόρμισιν τοῦ τῶν Σαρακηνῶν στόλου, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν πόλιν τὰς ἀρχὰς τοῦ 1. αἰῶνος. Ἐντὸς δὲ αὐτῆς ταύτης τῆς πόλεως εὐρίσκονται πολλαὶ ἢ ἐπὶ μνημάτων ἢ ἡκρωτηριασμένα. Ὁ Κ. Γερμαῖνος, πρόξενος τῆς Γαλλίας, ἐπεμψεν εἰς Παρισίους κατὰ τὸ 1744 καὶ 1745 πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἀντιγραφάς. Τὸ μᾶλλον ἀξιοπεριέργον ἐν αὐταῖς εἶναι τὸ ἐξῆς. Τῆς Μακεδονίας διαιρεθείσης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐκάστη τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν ἐχάραττεν ἴδια αὐτῆς νομίσματα. Σώζονται, λέγει ὁ Κ. Πελλερίνος, πολλὰ ἀργυρᾶ νομίσματα τῆς πρώτης, εὐρίσκεται δὲ καὶ ἐν τοιοῦτον τῆς δευτέρας εἰς τὸ ἐν Παρισίοις Βασιλ. ταμείον· τὸ δὲ ὀρειχάλκινον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΜΑΚ. Β. δ ἐστὶ Μακεδόνων δευτέρας, ἐλήφθη ἀπὸ τὴν συλλογὴν τοῦ Κ. Πελλερίνου. Ὁ δὲ Κ.

Φροίλιχος ἐδημοσίευσεν ἐν τῆς τετάρτης ἐπαρχίας ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΤΕΤΑΡΤΗΣ. Ἐπιγραφή δὲ, σωζομένη ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀναφέρει τὴν πρώτην ἐπαρχίαν ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΩΤΗΣ. Εἶχε δὲ ἡ Θεσσαλονίκη, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ μεγαλοπόλεις, τὸ ἰδιαιτέρον αὐτῆς ταμείον καὶ ἴδιον ταμίαν. Βλέπομεν ἐπὶ δύο ἐπιγραφῶν πρόστιμον ἐκτιμώμενον ἀντὶ 1400 Ῥωμαϊκῶν δηναρίων, καὶ πληρωτέον εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς πόλεως ΙΕΡΩΤΑΤΩ ΤΑΜΕΙΩ (Germ. nr. 37 καὶ 39.)

Ἡ διοίκησις τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἦτο τὰ μάλιστα δημοκρατικὴ. Οἱ ἄρχοντες ὠνομάζοντο διαφορῶς· εἰς μὲν τὰς πλείστας Ἄρχοντες εἰς ἄλλας δὲ στρατηγοί. Ἄλλ' οἱ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκαλοῦντο πολιτάρχαι. (Πράξ. Ἀποστόλων κεφ. ιζ'. 6 καὶ 8). Οὕτως ἀναγινώσκομεν καὶ ἐπὶ μαρμάρου τῆς Θεσσαλονίκης ΜΑΡΚΟΥ ΠΟΛΙΤΑΡΧΟΥ (Germ. 38).

Φαίνονται ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὸ Ἑπταπύργιον μνημεῖα ἀνεγερθέντα εἰς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀντωνίου τοῦ εὐσεβοῦς, Φαυστίνης τῆς θυγατρὸς τοῦ καὶ Δουκίου Κομμόδου, τοῦ μετέπειτα ἐπονομασθέντος Οὐήρου καὶ συμβασιλέως τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου. Ἀναγινώσκεται ΦΑΥΣΤΕΙΝΗ ΣΕΒΑΣΤΗ ΚΑΙ ΔΟΥΚΙΩ ΚΟΜΜΟΔΩ Η ΠΟΛΙΣ, καὶ ἀνωθεν εἰς πολλὰ μικροτέρους χαρακτῆρας ΤΙΤΩ ΑΝΤΩΝΕΙΩ ΣΕΒΑΣΤΩ ΕΥΣΕΒΕΙ (Germ. nr. 44.) Φαίνεται δὲ ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἰς τὴν δευτέραν πύλιν τοῦ Ἑπταπυργίου. Εἶναι δὲ εἶδος τι θριαμβευτικοῦ τόξου μὲ Ῥωμαϊκὰ ἀνάγλυφα.

Εὐρίσκονται δὲ εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ εἰς τὰ περιχώρα τῆς μέγας ἀριθμὸς στηλῶν. Κατωτέρω θέλομεν ὀμιλήσει καὶ περὶ πολλῶν ὠραίων ναῶν, σωζομένων πιθανῶς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰς δὲ τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Δημητρίου, προστάτου τῆς Θεσσαλονίκης, μεταβεβλημένον ἦδη εἰς τζαμίον, φαίνεται ὠραία πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τεθειμένη μεταξὺ δύο στηλῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἐπιγεγραμμένη ἐπιγραφή εἰκοσιδύο στίχων, περιέχουσα τὸν ἐπιτάριον ἐπαινον πολίτου περιφήμου διὰ τε τὸ γένος καὶ τὰς ἠθικὰς τε καὶ πολιτικὰς ἀρετὰς. Ἰδοὺ οἱ τελευταῖοι αὐτῆς στίχοι « Φίλη κεφαλῇ, ἐλπίς, ζῶη, φῶς, τέρψις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁρηξ... ἐκοιμήθη ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ Δουκᾶς ὁ Σπαντούνης ἐν ἔτει σφπ. Θω ἐν μηνί ἰανουαρίου Α. » ἦτοι τὸ 1481 τῆς ἡμετέρας χρονολογίας. (Βλ. Φιλολ. Συνέκδ. σελ. 77 καὶ 78.)

Τὸ δὲ στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτελέσθη ἡ περὶ τῆς προωμιλήσαμεν σφαγὴ ἐπὶ Θεοδοσίου, εἶναι τὴν σήμερον μεγάλη τις πλατεῖα,

περιστεφανωμένη με οίκιας και κοσμουμένη υπό δένδρων καὶ ὀνομαζομένη τὴν σήμερον ἱπποδρόμιον.

Ζ'.

Ἀναλαμβάνομεν ἤδη τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἐφεξῆς·

Ἐτιμήθη ἡ Θεσσαλονίκη πρὸς καιρὸν τοῦλάχιστον μετὰ τὴν διαμονὴν πολλῶν Αὐτοκρατόρων. Διότι ὁ μέγας ἤδη Κωνσταντῖνος, διεκπεράνας τὸν κατὰ Σαρματῶν πόλεμον, ἦλθε κατὰ τὸ 323 καὶ διέμεινε καιρὸν τινα ἐν Θεσσαλονίκη, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ νόμον τινα ὑπὲρ τῶν ἀπελευθερώσεων. Θεληθεὶς δὲ ἀπὸ τὴν εὐτυχῆ θέσιν τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὸν μυχὸν κόλπου, μετ' ὄρμον εὐρύχωρον καὶ πρόσφορον εἰς προσόρμισιν μεγάλου πλήθους πλοίων, ἐπεμελήθη νὰ κατασκευάσῃ ἐκεῖ καὶ λιμένα, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχε πρότερον ἡ πόλις, ἐὰν πρόπη νὰ πιστεύσωμεν τὸν Ζώσιμον. Ἐν αὐτῇ δὲ προητοιμάζετο ὁ Κωνσταντῖνος καὶ εἰς τὸν κατὰ τοῦ Λικινίου πόλεμον. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι διὰ τῆς ἐν Χρυσόπολει νίκης ἀνοίχθησαν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον αἱ πύλαι τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Χαλκηδόνος, καὶ ὅτι ὁ Λικίνιος καταναγκασθεὶς νὰ ἀναγνωρίσῃ κυρίαρχον ἐκείνον, τὸν ὁποῖον δὲν ὑπέφερε νὰ ἔχῃ συνάρχοντα, κατέθεσε τὴν πορφύραν εἰς τοὺς πόδας τοῦ νικητοῦ, ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ Λικινίου καὶ ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντία κατέπεισε τὸν ἀδελφὸν τῆς νὰ χάρισῃ τὴν ζωὴν εἰς τὸν σύζυγόν τῆς, ὅτι κατὰ συνέπειαν τῆς ὑποσχέσεως ταύτης σταλεὶς ὁ Λικίνιος εἰς Θεσσαλονίκην, ἠλπίζε νὰ εὖρη ἐκεῖ ἀσφάλειαν, ἀλλ' εὗρε μετ' ὀλίγον τὸν θάνατον, εἴτε διότι ἐσκόπει πάλιν νὰ νεωτερίσῃ, ἢ καὶ θυσιασθεὶς χάριν πολιτικῶν τινῶν σχεδίων.

Ὅτε δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 379 ἔτους ὁ Αὐτοκράτωρ Γρατιανὸς, κατ' ἐκλογὴν γενικῶς ἐπαινεθεὶς, ἔλαβε συνάρχοντά του τὸν Θεοδόσιον, καὶ διανείμας τὸ κράτος παρεχώρησεν εἰς τὸν Θεοδόσιον πᾶν ὅ,τι ἐκυρίευσ πρότερον ὁ Οὐάλλης, δηλαδὴ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Θράκην, πρὸς τούτοις δὲ καὶ μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας, διηρημένης τότε εἰς δύο· καὶ ἡ μὲν Παννονία, ἡ Νορική, καὶ ἡ Δαλματία περιελήφθησαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Δύσεως, ἡ δὲ Δακία, ἡ Μοισία, ἡ Δαρδανία, ἡ Πηρουαλιανή, ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἀγαῖα, δηλονότι ὅλη ἡ ἀρχαία Ἑλλάς μετὰ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Κρήτης καὶ ἀπασῶν τῶν νήσων, ἠνώθησαν μετὰ τὸ τῆς Ἀνατολῆς βασίλειον· τότε ἡ μὲν Θεσσαλονίκη, καταστάσα μητρόπολις τῆς Ἀνατολικῆς Ἰλ-

λυρίας, ἐκυβερνάτο ἀπὸ ἐπαρχον ἰδιαιτέρου ἐπαρχείου· ἡ δὲ διοίκησις τῆς δυτικῆς Ἰλλυρίας ὑπῆχθη ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπαρχου τοῦ ἐπαρχείου τῆς Ἰταλίας· ὁ Θεοδόσιος λοιπὸν ὑπῆγεν εἰς Θεσσαλονικὴν ἀρχίσας ἐκεῖ νὰ διατρέχῃ στάδιον ἐνδόξου κυριαρχίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιτικὴ τῆς πόλεως ταύτης κατάστασις πύξῃσε τοσοῦτον θαυμασίως, ἐλαμπρύνθη καὶ ἡ τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας κατάστασις, ὡς εἶδομεν, λαβοῦσα τελείαν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολικῆς Ἰλλυρίας.

Διατρίβων δὲ ἐτι ἐν Θεσσαλονίκη ὁ Θεοδόσιος ὑπέπεσεν εἰς κινδυνώδη ἀσθένειαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 380 καὶ ἀπεφάσισε νὰ βαπτισθῆ. Λάτρις δὲ τῆς ὀρθοδοξίας γνήσιος, τὴν ὁποίαν ἐλάτρευον καὶ οἱ πρόγονοί του, ἐπεθύμει νὰ βαπτισθῆ ἀπὸ ὀρθόδοξον. Προσεκάλεσε λοιπὸν τὸν ἐπίσκοπον Θεσσαλονίκης Ἀσχόλιον, ἄνδρα περιφανῆ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὰς μεγάλας ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τῶν Γοθικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ βεβαιωθείς περὶ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ὀρθοδοξίας ἐβαπτίσθη ὑπὸ αὐτοῦ, καὶ διετήρησε μέχρι τέλους καθύψατον σεβασμὸν πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἐπίσκοπον, ἀκολουθῶν τὰς ὁδηγίας του εἰς πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπε τὰ ἐκκλησιαστικά. Ἰάθη δὲ ὁ Θεοδόσιος εὐθὺς μετὰ τὴν βάπτισιν.

Τὰ μετὰ ταῦτα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῶν μετέπειτα βασιλευσάντων εἶναι πολλὰ ὀλίγον γνωστά. Διότι τοσαύτη ἦτον ἡ ζωώδης ἀπάθεια καὶ ἀναλγησία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὥστε σπανίως ἀπαντῶμεν εἰδήσεις τινὰς καὶ περὶ αὐτῶν τῶν μεγίστων πόλεων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἦξεύρομεν μόνον, ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἡρακλείου, διαιεθέντος τοῦ κράτους εἰς στρατιωτικὰς ἐπαρχίας, ὀνομασθεὶς θέματα, ἡ πόλις Θεσσαλονίκη συμπεριελήφθη εἰς τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας (Κωνσ. Πορφυρ.) μετέπειτα δὲ κατέστη μητρόπολις ἰδιαιτέρου τμήματος, ὀνομασθέντος θέμα Θεσσαλονίκης. Ἡ πόλις δὲ αὕτη, τῆς ὁποίας οἱ πολῖται ἦνοναν τὴν ἐργασίαν μετὰ τὴν βιομηχανίαν, ἐκοσμεῖτο ἀπὸ λαμπρὰ δημόσια οἰκοδομήματα· ἐκαλλιέργει δὲ ἐπιτυχῶς καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἀλλὰ τὰ πλοῦτη καὶ ἡ δαψίλεια ἐῤῥιψαν τοὺς πολῖτας αὐτῆς εἰς τὴν πολυτέλειαν, τὴν χαυνότητα καὶ τὴν τρυφὴν. Καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 1. αἰῶνος εὕρισκοντο βεβουλισμένοι εἰς τὴν τρυφὴν ἀντὶ νὰ προετοιμάζωνται κατὰ τῶν ἐπαπειλούντων αὐτοὺς δεινῶν. Διότι οἱ Σαρακηνοὶ, δηλαδὴ οἱ Μωαμεθανοὶ τῶν ἐπαρχιῶν Συρίας καὶ Φοινίκης, καθώπλιζον ἀξιόλογον στόλον, ὅστις ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ ὄλεθρον εἰς κανὲν μέρος τοῦ κράτους τῶν

Γραικορωμαίων. Ὁ στόλος οὗτος ἐφάνη εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος, ἀλλ' ἤγνοιτο ἀκόμη διὰ ποῦ διευθύνεται· τέλος δὲ πάντων ἐπληροφορήθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι μέλλει νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς Λέων ὁ σοφὸς εἰδοποίησε τοὺς Θεσσαλονικεῖς νὰ προσέχωσι, νὰ ὑψώσωσι τὰ τεῖχη τῆς πόλεως των, καὶ νὰ προετοιμάζωνται εἰς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Τοῖς ἐπέμψε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ἓνα τῶν στρατηγῶν του διὰ νὰ τοὺς προπαρασκευάσῃ πρὸς πᾶσαν περίπτωσιν. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης, βεβυθισμένοι εἰς φιλήδονον ἀργίαν καὶ γλυκαίαν ραθυμίαν, δὲν ἐπρόσεξαν πολὺ εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ ἡγεμόνου. Ἰσως, ἔλεγον, τὸ κακὸν δὲν ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς. Ἄλλ' ὅτε ἐπληροφορήθησαν ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον, καὶ μετ' οὐπολὺ ὅτι ἐπροχώρησεν ἕως ἐκεῖ, ὅπου ὁ αἰγιαλὸς εἰσχωρεῖ εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ ὁποῖον ὠνόμαζον *Ἐκβολον*, ἀκρωτήριον δηλονότι δεξιόθεν τοῦ εἰσπλέοντος, τότε ὁ τρόμος διεδέχθη τὴν ἀσφάλειαν ὁ δὲ θύρυθος παρεμπόδισε τὰς ἀναγκαίας εἰς ὑπεράσπισιν ἐργασίας. Τέλος δὲ πάντων οἱ Σαρακηνοὶ ἔφθασαν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ἕως εἰς τὸν λιμένα, ἀπέναντι τῆς πόλεως. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ μέρος ἡ πόλις ἐπροστατεύετο διὰ τεύχους πολλὰ χαμηλοῦ. Ὁ στόλος ἐνεφανίσθη τὴν πρωΐαν τῆς κυριακῆς 29 ἰουλίου τοῦ ἔτους 6412 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἤτοι 904 μετὰ Χριστόν. Οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπεχείρησαν τίποτε δι' ὀλίγας ἡμέρας, θέλοντες νὰ ἐρευνησωσι πρῶτον τὴν θέσιν τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως καὶ τὰ ἀδύνατα αὐτῆς μέρη, ὅθεν νὰ τὴν προσβάλωσι. Ἐν τοσούτῳ δὲ οἱ κάτοικοι ἐπεμελήθησαν πάσαις δυνάμεσι νὰ ἀνυψώσωσι τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν τεῖχος, ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν ὅλα τὰ μάρμαρα τῶν μνημείων καὶ τῶν πλησιοχώρων οἰκοδομημάτων, καὶ ἔκλεισαν τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος διὰ μακρᾶς ἀλύσεως· προσέτι δὲ ἐπισκεύασαν εἰς πολλὰ μέρη τὸ εὐρυχωρότατον τῆς πόλεως τεῖχος, ἔφραξαν περιττὰς τινὰς πύλας, περιέλαβον δὲ εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅλους τοὺς δυνάμενους νὰ ὀπλοφορῶσι κατοίκους τῶν πλησιοχώρων πεδινῶν τῶν ἡμεῶν με' ὅλας τὰς ζωοτροφίας ὅσας ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξωσι. Καὶ ὁ τοῦ Στρυμόνος δὲ δούξ, ὁ τῶν κατὰ τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀρχων, ἐπέμψε βοηθείας. Καὶ πολλοὶ δὲ πλῆθος Σλάβων ἢ Σκλαβούνων, ἐκ τῆς τῶν Σαρματῶν φυλῆς, κατοικοῦντες ἤδη μέρη τινὰ τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τινῶν αἰώνων, καὶ βαπτισθέντες εἰς τὴν εἰς Χριστόν πίστιν, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ τὴν προστατεύωσι, βάρβαροι μὲν ἔτι ὄντες ἀνδρεῖοι· δὲ καὶ ῥωμαεῖοι.

Οἱ δὲ Σαρακηνοὶ πάλιν, σπεύδοντες νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν εὐκαρίαν καὶ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν, προητοιμάσθησαν πάσαις δυνάμεσι πρὸς τὴν ἔφοδον. Προσβαλόντες δὲ πρῶτον τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ λιμένος ἀνωφελῶς, ἀποβάντες ἐφόρμησαν κατὰ τῶν πρὸς ἀνατολὰς τευχῶν, ἀποκρουσθέντες δ' ἐκείθεν ἐστράφησαν πρὸς τὸ ἀπὸ δυσμῶν τεῖχος προσβάλλοντες τὴν Ῥωμαϊκὴν πύλην· μὴ δυναθέντες δὲ νὰ ἐκδιάσωσιν οὔτε τὴν ἐκεῖθεν εἴσοδον, μεταστραφέντες πάλιν ἔκαυσαν τὰς πρὸς ἀνατολὰς τρεῖς πύλας, καὶ τοὶ ἀνδρείως ὑπερασπισθεῖσας· τέλος δὲ ἔκριναν νὰ προσβάλωσι τὰ πρὸς τὸν λιμένα τεῖχη ὡς ἀσθενέστερα· συνέδησαν λοιπὸν ἀνὰ δύο πολλὰς τριήρεις, ἀφ' ὧν ἐτόξευον κατὰ τῶν πολιορκουμένων διάφορα ἀρετήρια ὄπλα, βέλη καὶ ὕλας ἐμπρηστικούς, καὶ οὕτως ἀποδιώξαντες ἀπὸ τῶν τευχῶν τοὺς προμάχους εἰσβάλλουσι. Τότε ἦτο φοβερὰ ἡ ὀργὴ τῶν νικητῶν· φρουράσποντες διατρέχουσι τὰς ἀγυῖας καὶ τὰς οἰκίας, γενικὴν δὲ ἐπιφέρουσι σφαγὴν μὴ διακρίνοντας γένος, ἡλικίαν ἢ βαθμόν. Ἐξόχως δὲ θύματα τῆς ὀργῆς τῶν ἐγένοντο οἱ γέροντες, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ναοί, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὡς πρὸς ἄστυον πολὺ κατέφυγον κατοίκων πλῆθος, καταβρέχονται ἀπὸ τῶν σφαζομένων τὸ αἷμα. Οἱ τροπαιοῦχοι πυρπολοῦσιν ἤδη τὴν πόλιν πολυλαχόθεν, διαρπάζουσι πᾶν ὅ,τι πολῦτιμον ἀνακαλύπτουσι, χρυσίον, ἀργυρον, βαρῦτιμα ἐμπορεύματα, καὶ ἀπὸ τινος ἰδιώτη, ὑποσχόμενοι αὐτοῖς νὰ τοὺς χαρίσωσι τὴν ζωὴν, συλλέγουσιν ἀμήχανα ὅσα χρήματα. Ἦδη δὲ καὶ σύμπασαν νὰ ἀποτεφρώσωσι τὴν πόλιν βουλευόνται οἱ ἀκάθεκτοι Σαρακηνοὶ, ὅτε διὰ πρεσβειῶν καὶ ἀδρῶν εἰς τοὺς ἀρχηγούς ὑποσχέσεων διασώζονται τὰ ἀξιολογώτερα τῶν οἰκοδομημάτων. Ἐμετρήθησαν δὲ πρὸς τοῦτο εἰς τοὺς ἀρχηγούς δύο χρυσοῦ τάλαντα, ἤτοι διακόσαιοι περίπου χιλιάδες λιτρῶν.

Ἠχμαλώτισαν δὲ τοὺς εὐειδεστέρους νέους καὶ τὰς ὠραιότερας νεάνιδας, συμποσομένους εἰς εἰκοσιδυὸ χιλιάδας, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πόλις ἦτο πολυάνθρωπος μετὰ τοσαύτην τοσούτων πολιτῶν σφαγὴν. Ἀπάγουσι τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἐπιβιβάζουσιν αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλὰ κατὰ τὸν διάπλουον συχνοὶ τῶν αἰχμαλώτων ἀπὸ πείναν, δίψαν καὶ ταλαιπωρίαν ἀποθνήσκουσι· τοὺς δὲ ἄλλους ἢ μικρὰ ἀγοράζει Ἀσία διὰ νὰ μεταφερθῶσιν εἰς Αἴγυπτον καὶ μέχρι Αἰθιοπίας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ σκληρὰ μοῖρα τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, δικαίως τότε τιμωρηθείσης, διότι πολυτέλεια καὶ τρυφὴ ἐκαυνώσασα αὐτὴν με' βαθυτάτον ἀκηδίας κατεκάλυψαν σκότος.

Ἰωάννης δὲ ὁ Καμηνιάτης (Καβουκλείσιος, τιμηκένος μὲ βαθμὸν ἐν τῇ μητροπόλει Θεσσαλονίκης) γενόμενος αὐτόπτης τῶν δυστυχημάτων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, καὶ συμμετασχὼν τῆς αἰχμαλωσίας, πληξικάρδιον καὶ ἀκριβεστάτην περὶ ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης κατέλιπε διήγησιν.

Ἄλλ' εἶναι τινες πόλεις ἀνεξάλειπτοι καὶ αἰώνιοι νὰ εἴπω οὕτω διὰ τῆς θέσεως τὸ πλεονέκτημα. Τοιαῦται εἶναι παρ' ἡμῖν Κωνσταντινούπολις, Σμύρνη καὶ Ἀλεξάνδρεια. Καὶ ἡ Θεσσαλονίκη δὲ πολὺ ἔχει τὸ ἀπὸ τῆς θέσεως πλεονέκτημα, ὅθεν συνέβησαν εἰς αὐτὴν κατ' ὀλίγον οἱ κάτοικοι, καὶ ἀνέλαβεν ἑαυτὴν ὀλίγον ἀπὸ τῆς προλαβούσης φθορᾶς, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ υποπέσῃ εἰς νέαν, τὴν ὅποιαν προητοιμάζεν εἰς αὐτὴν ἡ ἀτεγκτος μοῖρα. Διότι Γουλιέλμος, ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας, ὑποκινούμενος ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀνεψιῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἐμμανουὴλ Κομνηνοῦ, συγκροτήσας μεγάλας δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ἐβουλεύθη τὴν κατὰκτισιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπέσε δὲ εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸ Δυρράχιον καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Θεσσαλονίκη τὴν 15 Αὐγούστου τοῦ 1185 (τὸ 6693 ἰνδικτ. 3 ἐπὶ βασιλείας Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ). Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως οἱ ἀνήμεροι Σικελοὶ ἐξετέλεσαν πᾶσαν ὠμότητα, ἀθεμιτουργίαν καὶ ἱεροσυλίαν. Ἐντὸς τῶν ἱερῶν ναῶν ἀνιλεῶς κατέσφαζον τοὺς ἐκεῖ προσφυγόντας κατοίκους. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ δὲν ἠδύναντο δῆθεν νὰ περιορίσωσι τὴν αὐθάδειαν τῶν στρατιωτῶν, καὶ οὕτως οἱ εὐσεβεῖς Σικελοὶ, εἰσπηδῶντες εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐτάραττον τὴν εὐλάβειαν τῶν ὀρθοδόξων μὲ βαρβάρους κραυγὰς, ἢ μὲ ἄσεμνα καὶ δυσσεβῆ ἄσματα, καὶ τὸ θρησκευτικὸν μῖσος τῶν Λατίνων κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐμαίνετο ὀσημέραι. Τότε εἰς τὴν δεινὴν ταύτην συμφορὰν, ἡ μόνη παραμυθία καὶ τὸ στήριγμα τῶν ὀρθοδόξων Θεσσαλονικέων ἦσο σὺ, ὦ κλέος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ καύχημα τῆς ἐκκλησίας, σφώτατε Εὐστάθιε! δὲν ἠθέλησας νὰ ἀποσπασθῆς τῆς ἀγαπητῆς σου πόλεως πρὸ τῆς πολιορκίας, ὡς σοὶ ἐσυμβούλευον, ἀλλὰ παρέμεινας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ σου παραμυθούμενος καὶ στηρίζων αὐτούς. Καὶ αὐτούς δὲ τοὺς τῶν Σικελῶν ἀρχοντας πολλάκις μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐπεσκέπτου τιθασσεύων καὶ καταμαλάσσων αὐτούς. Οἶδε γὰρ καὶ πολέμιον ἀνδρὸς ἀρετὴν θαυμάζειν. Ὅθεν καὶ μὲ σεβασμὸν σὲ ὑπεδέχοντο, μὲ ἀγαθότητα σὲ ἠκραζόντο καὶ ἄκοντες οὕτως εἰπεῖν κατεμαλάσσοντο διὰ τῶν πειθηνίων σου λόγων!

Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1204 ἔτος οἱ τοῦ δυτικοῦ δόγματος σταυρο-

φόροι, κυριεύσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνηγόρευσαν Αὐτοκράτορα τὸν Βαλδουίνον, κόμητα τῆς Φλανδρίας, τότε ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἀντίπαλος Βονιφάτιος ἐκ Μοντεφεράτου ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, le roiale de Salonique ὡς ἐκφράζεται ὁ Βιλλεχαρδουίνος σελ. 109. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Βαλδουίνος ἠθέλησεν ὕστερον νὰ διατηρήσῃ τὴν πόλιν ταύτην, ὁ Βονιφάτιος εἰσβαλὼν ἔλαβε καταναγκαστικῶς μεγάλας χρημάτων ποσότητας ἀπὸ τοὺς κατοίκους (Νικητ. σ. 387) καὶ διεμοίρασεν εἰς τοὺς Λατίνους τὰς ὠραιότερας οἰκίας. Ἀξιώλογος δικαιοσύνη! Ἐπειδὴ Λατῖνοι διεφέροντο πρὸς Λατίνους, ὦφειλον οἱ ὀρθόδοξοι νὰ πληρώσωσι τὴν ζημίαν! Μετὰ τινα δὲ χρόνον οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐπανέστησαν, καὶ ὁ Βονιφάτιος ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς δυσβάστακτον πρόστιμον, φονεύσας καὶ μέγαν αὐτῶν ἀριθμὸν. Δημήτριος δὲ ὁ υἱὸς του δὲν ἐχάρη ἐπὶ πολὺ τὴν βασιλικὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχήν. Διότι Ἰωάννης ὁ Βατάζης, Αὐτοκράτωρ Γραικορωμαίων ἀπὸ τοῦ 1222 ἕως τοῦ 1255, ἤνωσε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὴν λοιπὴν Αὐτοκρατορίαν, μὲ τὴν ὅποιαν διέμεινε προσκεκολλημένον, ἕως οὐ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων κατέστη κληροδότημα τῶν δευτεροτάκτων τῆς βασιλικῆς ταύτης οικογενείας. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμπόδιζε τοὺς Γάλλους αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ παραχωρῶσι τὴν ἐπωνυμίαν Βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ὅλους ἐκείνους ὅσοι ἤθελον νὰ στολλίζωνται μὲ τὴν ἐπωνυμίαν βασιλεὺς. Οὕτω λοιπὸν Βαλδουίνος ὁ Β', καὶ τοὶ ἀποβαλὼν τὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ ζητῇ καταφύγιον εἰς τὴν Γαλίαν, ἐχάρισεν ὅμως μεγαλοπρεπῶς τε καὶ γενναιοφύχως τὴν ἐπὶ φιλῶ ὀνόματι ταύτην βασιλείαν εἰς Ἰωάννην τὸν ἐκ Βριέννης, υἱὸν τοῦ Αὐτοκράτορος, μεθ' ὃν μετέβη ἡ ἐπωνυμία καὶ εἰς Οὐγον Δ'. Δούκα τῆς Βουργουνδίας, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους Πρίγκιπας, ὅσοι χωρὶς ἄλλο ἐγλίχοντο νὰ τιτλοφορῶνται βασιλεῖς. Καὶ ὁ Γαλλικὸς δὲ στρατὸς, ὅστις κατ' ἀρχὰς τοῦ 1185 αἰῶνος διέβη εἰς τὸ Γραικορωμαϊκὸν Κράτος, ἐδωρήσατο τὴν ἐπωνυμίαν Βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὸν Γύιον Δελφίνα, ἀδελφὸν Ἰωάννου Δελφίνου Βιεννοῦ, δυνάμει διαταγῆς ἡμερολογουμένης τὴν 26 Μαΐου 1314. Ἄλλ' αἱ ἐπωνυμίαι αὗται ἦσαν κατὰ καλὴν τύχην, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ φιλῶ μόνον ὀνόματι, διότι καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα κυρίαρχοι τῆς τε Θεσσαλονίκης καὶ ὅλης τῆς Μακεδονίας ἦσαν οἱ Παλαιολόγοι Αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπαθε δὲ οὐχὶ ὀλίγα ἡ πόλις αὕτη καὶ ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου

πολέμου τῶν δύο Ἀνδρονίκων· διότι ἀφωσιωμένη οὕσα εἰς τὸν γέροντα Ἀνδρόνικον ἠναγκάσθη τέλος νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν νέον Ἀνδρόνικον, ὅστις ἐκυρεύεσε καὶ τὸ φρούριον (Καντακουζ. Α. κεφ. 53). Εἶχον δὲ οἱ αὐτοκράτορες καὶ παλάτιον εἰς τὴν πόλιν ταύτην (αὐτόθι κεφ. 54).

Ἦδη δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ γιγαντιαίας ἔκαμνον προόδους ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων Αὐτοκρατόρων· καὶ ὁ μὲν Σουλτὰν Ἀμουράτης ὁ Α. ἐφονεύθη τὸ 1388 ἐν μεγάλῃ τινὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων μάχῃ, καὶ τοὶ νίκησας. Τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Βαγιαζίτης, ἐπονυμασθεὶς Ἰλδριμ, δηλαδὴ κεραυνός, διὰ τὰς ταχείας καὶ ὀρμητικὰς αὐτοῦ κατακτήσεις· ἐπροχώρησε δὲ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἠνάγκασε τὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ νὰ τῷ πληρώσῃ φόρον, καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως συνοικίαν τινα καὶ ἓν τέμενος· ἔλαβε δὲ πόσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοὺς Αὐτοκράτορας Ἰωάννην Παλαιολόγον καὶ Μανουὴλ, ὥστε τοὺς μετεχειρίζετο ὡς δούλους. Τὸ δὲ 1391 ὁ Βαγιαζίτης κυριεύσας τὴν Θεσσαλονίκην, ὅλην τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολιορκῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν περιώρισεν εἰς αὐτὴν μόνον σχεδὸν τὴν πόλιν τὴν τοῦ Μανουὴλ αὐτοκρατορίαν. Τὸ δὲ 1396 ὁ Βαγιαζίτης ἐνίκησεν εἰς τὴν πολύκροτον καὶ λίαν αἱματηρὰν μάχην τῆς Νικοπόλεως, εἰς τὴν ὅποιαν ἀπώλοντο πλῆθος εὐγενῶν Γάλλων, στρατηγουμένων ὑπὸ Ἰωάννου πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Λουκῆ τῆς Βουργουνδίας. Ἐπολιορκεῖ δὲ ὁ Σουλτάνος ὅλον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν κατὰ τὸ 1402 διὰ νὰ σπεύσῃ νὰ σταματήσῃ τὰς προόδους τοῦ περιβοήτου Ταμερλάνου, ὁ ὅποιος ὑποτάξας Περσίαν, Ἰνδίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν μὲ σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ τὸν Σουλτάνον τῶν Ὀθωμανῶν. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν ἐν Ἀγκύρα καὶ ὁ Βαγιαζίτης νικηθεὶς κατὰ τὴν 28 Ἰουλίου ἠχμαλωτίσθη καὶ ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον.

Τὸ κράτος λοιπὸν τῶν Ὀθωμανῶν ἐξέλιπε σχεδὸν μετὰ τὴν ἦτταν καὶ αἰχμαλωσίαν τοῦ Βαγιαζίτου· ὁ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ καὶ οἱ Γραικορωμαῖοι ἤρχισαν πάλιν νὰ ἀναπνέωσι, καὶ αἰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅσαι ὑπετάγησαν πρότερον εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ ἰδιαίτερος ἡ Θεσσαλονίκη, ἐπανελάβον τὴν ἐλευθερίαν· καὶ οὕτως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς τῶν Μανουὴλ, ἔλαβε κληρονομίαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Θεσσαλονίκης (Χαλκοκονδ. Δ. σ. 109)· ὁ βασιλόπαις δὲ οὗτος, παραφερόμενος ἀπὸ τὸ πρὸς

τὸν Αὐτοκράτορα ἀδελφὸν του μῖσος καὶ ἀπελπισθεὶς νὰ διατηρήσῃ τὴν πόλιν ταύτην ἀπέναντι τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ ὅποιοι ἀνελάμβανον πάλιν νέας δυνάμεις καὶ ἐπέκειντο κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἔνετους, οἵτινες ἔγειναν οὕτω κύριοι τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀλλὰ πᾶν τὸ ἀνόμιον καὶ ἀκοινώνητον· οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Γραικορωμαῖοι, ἐχθροὶ ἀπ' αἰῶνων, ἐδιχοστάτουσαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ οὕτω ὁ Σουλτάν Ἀμουράτης ὁ Β'. πληροφορηθεὶς τὴν διχόνοιαν, ἀπεφάσισε νὰ πολιορκήσῃ τὴν πόλιν· καὶ οἱ μὲν Γραικοὶ ἤθελαν νὰ ὑποταχθῶσιν, ἀλλ' οἱ Λατῖνοι ἠναντιώθησαν.

Ὁ οὖν Ἀμουράτης, πολυάριθμον συγκροτήσας στρατὸν, ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ στενοχωρεῖ ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας τὴν πόλιν διὰ νὰ παραδοθῇ. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ οἱ κάτοικοι ἐνωθέντες διὰ τὸν κοινὸν κίνδυνον ἐπεσκεύασαν τὰ τείχη, συνήθρισαν ζωοτροφίας καὶ προητοιμάσθησαν εἰς ἀντίστασιν, ἐνόσω ὁ Σουλτάνος ἐξ ἄλλου μέρους προπαρσκευάζετο εἰς τὴν προσβολήν. Εἶχον εἰσαγάγει δὲ εἰς τὴν πόλιν τοὺς Σκληβόλους τῶν πέριξ μερῶν, δεῖξαντας μεγάλην γενναϊότητα. Οἱ πολιορκούμενοι λοιπὸν ἀντεστάθησαν ἰσχυρῶς.

Τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος τῶν τειχῶν ἦτο τὸ ἀσθενέστερον· ὁ Ἀμουράτης μετὰ διαφόρους ἀποπείρας τὸ προσέβαλε, κατὰ τὸ καλούμενον Τριγώνιον, καὶ τέλος πάντων ἔγεινε κύριος αὐτοῦ τὴν 29ην Μαρτίου τοῦ ἔτους 1430. Οἱ Ὀθωμανοὶ, εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν καὶ διατρέχοντες ὅλας τὰς συνοικίας, ἐπόρθουν καὶ ἐλεηλάτουσαν, διαρπάζοντες τὰ πλοῦτη καὶ τὰ πολυτιμότερα σκεύη· ἠχμαλώτισαν δὲ ἀνθρώπους πάσης ἡλικίας, καταστάσεως καὶ γένους, καὶ ἡ διαρπαγὴ διήρκεσεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας. Ὁ δὲ Ἀμουράτης, φιλάνθρωπον ἔχων ἐκ φύσεως καρδίαν, κινήθει εἰς οἶκτον διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ ἐξέλθωσι, καὶ θεωρῶν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀξιολογότητα τῆς πόλεως ταύτης ἐπεθύμει νὰ τὴν διατηρήσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ ἐκ νέου. Ὄθεν εἰς στρατηγικὸν τι συμβούλιον ἤθελε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι ἀπελευθερώθησαν, ἐξαγορασθέντες νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς οἰκίας των· εἶχε μάλιστα προσκαλέσει πρὸς τοῦτο τοὺς Χριστιανοὺς τῶν γειτονικῶν μερῶν νὰ προσέλθωσι νὰ κατοικήσωσι τὰς οἰκίας, ὅσαι ἤθελαν μείνει κεναί, καὶ δὲν εἶχε δημεύσει εἰμὴ μόνον δύο ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου· ἀλλὰ στρατηγός τις ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν, μισῶν τοὺς Χριστιανοὺς, ἀντίστη εἰς τὴν γενναίαν αὐτὴν τοῦ Μονάρχου ἀπόφασιν.

Ἐγκαθίδρυσε δὲ ὁ Σουλτάνος Ἐπίσκοπον εἰς τὴν πόλιν, ἀπη-

ρίθμησε τὰς οἰκίας καὶ τὰς διένειμεν εἰς Γραικοὺς τε καὶ Ὀθωμανοὺς ἀνά χιλίας. Παρεχώρησε δὲ τέσσαρας ἐνοριακὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Γραικοὺς, ἀπὸ δὲ τὰς λοιπὰς τινὰς μὲν μετέβαλον εἰς τεμένη τινὰς δὲ ἐκρήμνισαν.

Ἰωάννης ὁ Ἀναγνώστης τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης συνέγραψε τὴν διήγησιν τῆς τελευταίας ταύτης ἀλώσεως, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ *Σύμμικτα τοῦ Λέοντος Ἀλλαίου*, μέρ. 6. σ. 318.

Ὁ δὲ κραταῖος Ἀμουράτης μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπέταξε καὶ ὅλην τὴν Μακεδονίαν, καὶ Ἀλβανίαν, αἱ ὁποῖαι καὶ μένουσιν ἔκτοτε ὑπὸ τὰ κραταιὰ τῶν Ὀθωμανῶν σκῆπτρα.

(Ἐπεται τὸ Η. καὶ μᾶλλον ἐκτεταμέρον κεφάλαιον περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Θεσσαλονίκης).

ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ ΧΩΡΙΩΝ.

A.

Κὲν¹ ὁ Γιάννης ἐπεπύρνωξεν² καὶ στὸ πηγὰδ' ἐπῆγεν.
Καὶν ἐκτύπεσεν ἡ μαστραπᾶ, ἐγγέφιξεν³ ὁ Δράκων.
Καὶν ἐξῆθεν Δράκος κί ἄγγελος, καὶν αἶ ὅθ' τρώγ' τὸν Γιάννην.
— Καὶ παρακαλῶ σε, Δράκε μου, Θεοῦ παρακαλλίας.
Κὲν ἀφσῆ με, Δράκε μ', ἀφση⁴ με κε καμπόσα πέντ' ἡμέρας,
Κί ἄς πάγ' νὰ δῶ τὸν κύριν μου κί ἐρχοῦμαι, Δράκε μ', φᾶ με.
Καὶν ἐπῆγεν Γιάννης κ' ἔργεψεν⁵ ὁ Δράκων ἐθερώθεν.
Καὶ τὸν λόγον ἀτ' κ' ἐπλέρωσεν, καὶν ὁ Γιάννης κατηθαίνει.
— Καὶ καλῶς, καλῶς τὸ πρόγευμα, καλῶς τὸ δειλινάριν,
Καὶ καλῶς τὸ τρώγω καὶ πινῶ καὶν ἄ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι.
— Κὲν ἀφσῆ με, Δράκε μ', ἀφση με καὶ καμπόσα πέντ' ἡμέρας.
Ἄς πάγ' νὰ δῶ τὴν μάναν μου κ' ἐρχοῦμαι, Δράκε, φᾶ με.
Ἐπῆγεν Γιάννης κ' ἔργεψεν ὁ Δράκων ἐθερώθεν.
Καὶ τὸν λόγον ἀτ' κ' ἐπλέρωσεν καὶν ὁ Γιάννης κατηθαίνει.
Κί ὄνταν τερῆ τὸ πέραν κᾶ⁶ κί ὁ Γιάννης κατηθαίνει.
— Καὶ καλῶς, καλῶς τὸ πρόγευμα, καλῶς τὸ δειλινάριν,

A. 1. Μόριον πολλάκις τιθέμενον εἰς τὴν ἀρχὴν, εἰς τὸ τέλος καὶ τὸ μεταξύ τοῦ στίχου, ὡς παραπληρωτικὸν πολλάκις τοῦ μέτρου· ἐνίοτε δὲ εἶνε ὁ σύνδ. καὶ μετὰ εἰς τὴν κατάληξιν. 2. ἐσηκώθη πολλάκις πρῶτον. 3. ἐξέπλησεν. ἐνεσ. ἐγγεφίζω· ἐνεργ. καὶ παθ. 4. ἀφση ἀντὶ ἀφες· κατὰ μετάθεσιν. ἀφσε καὶ ἀφση· 5. ἔργεψεν· ἐνεσ. ἀργέδω· ἀορ. ἐργεψα· 6. Πέραν κᾶ, ἀντὶ πέραν κάτω· κατὰ λέξιν.

Καὶ καλῶς τὸ τρώγω καὶ πινῶ καὶν ἄ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι.
— Κὲν ἀφσῆ με, Δράκε μ', ἀφση με καὶ καμπόσα πέντ' ἡμέρας.
Ἄς πάγ' νὰ δῶ τ' ἀδέλφια μου κ' ἐρχοῦμαι, Δράκε, φᾶ με.
Ἐπῆγεν Γιάννης κ' ἔργεψεν ὁ Δράκων ἐθερώθεν.

Καὶ τὸν λόγον ἀτ' κ' ἐπλέρωσεν καὶν ὁ Γιάννης κατηθαίνει.
Πάγει Γιάννης πάγ' ὁ Γιάννης καὶ τὴν γούλαν κρεμισμένην.
Κί ἄλλ' ἀποπίσ' ὁ κύρις ἀτ' τὰ γένεια φτουλιγμένα.

Καὶν ἄλλ' ἀποπίσ' ἡ μάνα του καὶ στὰ γαίματα λουγμένη.

Κί ἄλλ' ἀποπίσ' τ' ἀδέλφια του κλαίμενοι καὶ θρημένοι.

Καὶν ἄλλ' ἀποπίσ' ἡ κάλη του σίτ' παῖζ' καὶ κατηθαίνει.

— Καὶ καλῶς, καλῶς τὸ πρόγευμα, καλῶς τὸ δειλινάριν.

Καλῶς τὸ τρώγω καὶ πινῶ καὶν ἄ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι.

— Φαρμάκ' νὰ ἐν' τὸ πρόγευμά σ', τζουμάχ' τὸ δειλινάρι σ'.

— Κί ἄς ἐρωτῶ σε κόρασιον, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν;

— Καὶ τὰ γονικά μ' ἴπτους οὐρανοὺς κ' ἡμίνα μ' ἀπ' τὰ λίβας.⁸

Καὶ τ' ἀδέλφια μ' στράπτουν καὶ θροντοῦν καὶν ἐγὼ τρώγω
τοὺς Δράκους.

B.

Ἄσμα περὶ τοῦ αὐτοῦ Σινοπέων.

Ἄπ' τὴν ἀθάνατον πηγὴν κί ἀπ' τὴν κατάκρυον θρύσιν
Διψοῦν καὶ πάπιας τὸ νερὸν καὶ χίνας τὸ λαβότι
Διψοῦν καὶ τ' ἀρχοντόπουλα τὸν ἄμμον τοῦ θαλάσσου.
Βάνουν τὸν Γιάννη ἀρχοντα νερὸ γιὰ νὰ τοὺς φέρη.
Γιάννε μου πάρε φλωρία, Γιάννε μου πάρε γρόσια,
Πάρε τὴν λίτρα μάλαγμα κί ὅλο μαργαριτάρια.
— Δὲν θέλω γῶ τὰ γρόσια σας μουδὲ τὰ φλωρία σας.
Παίρει τὴν ἀργυρῆ σταμνῆ, τὸν μαστραπᾶν στὸ χέρι.
Κί ἐπῆγεν Γιάννης στὸ νερὸ καὶ Δράκος τὸν ἐπίασε.
— Ἄφης μ', ἀφση με Δράκοντα κί ἄς πάγω κί ἄς γυρίσω.
— Καὶ ποῖονα βάλλεις μάρτυρα ὡς που νὰ πᾶς καὶ νάρθης.
— Βάλλω τὸν ἥλιον νηγγυστῆ καὶ τὰ θουνὰ μαρτύρους.
Καὶ πῆγεν Γιάννης κί ἀργεψεν καὶ Δράκος δρακοντάσεν.
Στάθεν νὰ φάγη τὰ θουνὰ, νὰ πῆχ τὸν κύρ Ἥλιον.
Γιὰ στάσου, στάσου Δράκοντα κί ὁ Γιάννης κατηθαίνει.
Ἐφάνεν κί ὁ Γιάννης κ' ἐρχεται μετὰ τὴν καλὴν στὸ χέρι.
Σάν τοὺς εἶδε Δράκοντα ἀπ' τὴν χαρὰ πετοῦσε.
— Καλῶς ἤρτεν τὸ γέμα μου, καλῶς καὶ τὸ φαγί μου,

7 τζουμάχ' δηλ. ἀπέπτον· λέγεται δὲ οὕτω καὶ εἶδος χόρτου. — 8 λίβας, ἀντὶ νέφος (λίβας).

Καὶ τὸ 'πεμένει λιγιστὸ νὰ ἴνῃ τῆς βραδυνῆς μου.
 — Σπαθιά νὰ ἦν' τὸ γέμα σου, κοντάρια τὸ φαγὶ σου,
 Καὶ τὸ πεμένει λιγιστὸ μαχαίρια στὴν καρδιά σου.
 Σὰν τ' ἄκουσε καὶ Δράκοντας πολὺ τὸν κακοφάνῃ.
 Γιὰ πές μου, πές μου κορασιὸν ποῦ ἔναι¹ τὰ γονικά σου ;
 — Μάνα μου ἐνὶ ποῦ βροντᾶ καὶ κύρις μου ποῦ στράφτει,
 Κι ἐγὼ ποῦ ρίχτω τῇ βροντῇ καὶ καίω τοὺς Δρακόντους.
 Ἐνεᾶ Δρακόντοι κάθουσιν στοῦ πηγαδιοῦ τὴν ρίζαν,
 Κ' ἐγὼ ποῦ ρίζα τῇ βροντῇ κ' ἐκάψα τοὺς Δρακόντους.
 Ἐνα σηκώθη κ' ἔφυγε· νὰ μ' ἦσουν ἀπ' ἀτός σου ; —
 Σὰν τ' ἄκουσε καὶ Δράκοντας τρομάρα τὸν ἐπιάσε·
 Σεράντ' ὀργυαῖς σκάφτει τὴν γῆν γιὰ ν' ἄμπῃ νὰ μουλώσῃ,²
 Κι ἄλλα σαράντα σκάφτει το καὶ πάγει κι ἄλλο κάτω.

Γ.

Κόρη νὰ μ' εἶχα διάναι σε πόσον καλλίον ἔτον !
 Κι ἀτόρα ἐδῆθα κ' εἶδα σε, κι ἄλλ' ἄς¹ τὸ νοῦ μ' κ' εὐγαίνεις.
 Ἐλα κόρ' ἄς φιληθούμεν, πρὶν βρέξῃν², πρὶν χιονίζῃναι,
 Πρὶν γοιωθῆν³ τ' αὐλὰς νερόν, τὰ κοτσορύμια χιόνια·
 Ἐλα κόρ' ἄς διαβαίνωμεν στοῦ Καμπανᾶ⁴ μερέαν.
 Τὰ ζᾶ εἶν' καλωρίαστα, κι ὁ ἥλιων μαρμαρίζει·
 — Μάνα κι ἂν δῆς με, δός μ' ἀτέν· κι ἂν κ' ἐν' ὀά ξενιτεύω.
 Ὄα πάγω μὲ τσ' ἀγερανοὺς καὶ μὲ τὰ χελιδιόνια.
 Κι ἀγερανοὶ κι ἂν κλώτκουνταν⁵, κ' ἐγ' ἄλλο κι γυρίζω.
 Λέγε με, μάνα μ', λέγε με, κατ'⁶ ἀποθάν'ς καὶ χάσαι.
 Κ' ἐγὼ καινοίργια κ' ἔχασα καὶ τὰ παλαιά μ' κ' ἐδώκα,
 Κ' ἐγὼ πεγάδιν κ' ἔκτισα στ' ἀνέρωτον τὸν τόπον,
 Κ' ἐγὼ γεφύριν κ' ἔκτισα στ' ἀπέρνιστον ποτάμιν,
 Τὰ χώματά μ' στ' ὀμμάτιά σου κ' ἐγ' ὅσον θ' ἀποθάνω.
 Τὴν⁷ ἔγαπῶ κ' ἐφίλεσα, κ' ἐγὼ πῶς θ' ἀποθάνω.
 Ἐγάπ' στὰ χεῖλη γίνεται καὶ στὴν καρδιὰν φυτρώνει·
 Κόρη καὶ ἄντ' ἔχεις μετ'⁹ ἐμέν, κι ὅθεν πάγ' ἀκλουθᾶς με·
 Ἄν στέκω, στέκεις μετ' ἐμέν, κι ἂν περπατῶ κλουθᾶς με.
 Κι ἂν καίμαι κέν νὰ κοιμηθῶ, γίνεσαι μαξηλάρι.

B. 4. Εἶνται ἀντὶ εἶνε πληθ. 2· μουλώνω ἀντὶ κρύβομαι· (ἐν Μακεδονίᾳ μᾶλλον ἀντὶ τοῦ σιωπῶ.)

Γ. 1 ἄς ἀντὶ ἀπό· 2. πρὶν νὰ βρέξῃ. Ὁὐτω καὶ ἄλλα ἀπαρέμφοτα ἐφύλαξεν ἡ διάλεκτος αὕτη. 3 Γοιωθῆναι. 4 εἰς τὸ μέρος τοῦ Καμπανᾶ, Καμπανᾶς δὲ ὄνομα χωρίου. 5. Ἐπιστρέφουν. 6. Διατὶ δὲν ἀποθνήσκεις· 7 ἦν· ἐκείνην, τὴν ὁποίαν· (δὲν ἐφίλησα ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἀγαπῶ)· 8. ντὸ ἀντὶ τί· 9. μὲ.